

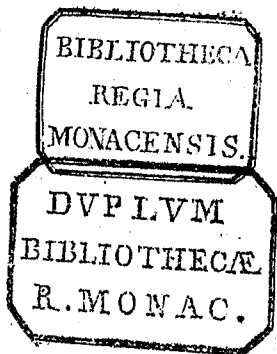

*Diplom Biblioth.
regie Monac.*

LIBER S. ATHANA
SII DE VARIIS
QVAESTIONIBVS
NUPERÈ GRAECO IN
LATINVM TRADV
CTVS, IOHANNE
REUCHLIN IN
TERPRETE.

ADHVC ITEM

Annotationes Capnionæ.

REVERENDISSI
MO ET ILLVSTRIS
SIMO ALBERTHO.
DIVI MAXIMILIA
ni ad Mariam de Anima Presbytero Cardina
li. Moguntinæ Sedis ac Mademburgensis Ec
clesiæ Archiepiscopo, Primate, & Ecclesiæ
Halberstattensis Episcopo. Sacri Romani IM
PERII per Germaniam Archicancellario.
Principi electori, Marchioni Brandenburgensi.
Stetinensi. Pomeraniæ. Sclavorum ac Cassu
biæ Duci. Burggraui Nornbergensi, & Ru
giæ Principi, Domino suo Clementissimo.

IOANNES
CAPNION

Teutonica lingua, Reuchlin, Phorcensis
Legum Imperialium Doctor. Præ
sentem librum S. Athanasii
DE VARIIS QVAESTI
ONIBVS
è græco in latinum nuper à se traductum
offert, cum hac quæ sequitur
præfatione.

NIHIL AMABILIVS
fuiſſet, Reuerendiſſime ac Illu
ſtris, Summi Pontificatus &
Imperii Romani Elector. Si
non me, communi patriæ Du
ciq; noſtro publice indicta prohibuiſſet hoſti
lis rabies, q̄ coram cernere, hiſq; meis oculis
intueri, planè memorabilem illum tam ſolen
nem ac omnibus nobis foelicem auſpicatumq;
diem, in quo ſacratiffimus Imperator, ampliſſi
ma dignitate Cardinales, excellentiffimi duces
atq; Principes, Regumq; maximorum Orato
res & Nuncii, ac omnis nobilitatis omnium or
dinum incredibilis multitudo ſimul hominum
ex omni ferè orbis terrarum ſpacio nuper Vin
delicorum Auguſtam confluentium, in ipſis
totius Imperii Romani comitiis adſpexerunt,
& applauſibiliter uiderunt te religionis noſtre
clariffimum ſydus, ſplendidiffima purpura, ue
ſte trabeata, & phœnicæo galero tum primum
à Leone Decimo. Pont. Max. feſtiue donari
& inter eccleſiæ uniuerſalis inſtytos ſenatores
lectum Cardinalem recipi, nunquam ne ambi
entem antea quidem nec petentem. Mira ſors.
Magnificum ſpectaculum. Iucundâ gratulatio,
repentinum gatidium, qd̄ ne animus concipe

re, nec pectus cogitare, nec lingua ulla ſatis ex
primere queat. Aut ſi aliquantiſper oporteat,
profecto non infimi ſubſellii hominem, ſed Ci
ceronem aliquem aut Hortenſium requirat.
Fateor hoc de me ſponte mea, q̄ anguſtia præ
cordiorum meorum, & frigidus ſanguis, & tar
ditas ingenii, & imperitia dicendi, tantam maie
ſtatem proferre non poſſint, quoniam ipſe ſim
hactenus ſemper plus philoſophicę ſimplicitati
q̄ latinæ rhetorum diſciplinæ aut eloquentiæ
deditus. At exercitatus mihi probabitur, & o
mni laude cumulatus iſ orator, qui ut res eſt &
ut decet, copioſe magnificèq; prudentiam &
æquitatem clementiffimi Patris noſtri Papæ
Sanctiffimi ad illa uirtutū tuarum merita quæ
ſunt ampliſſima recto iudicio referre compara
rèq; ſufficiat. Reſpexit enim æquiſſimo iure
ſua Sanctitas, nequaquam ad priſcas imagines
illas eminentis nobilitatis domeſtica. celebra
te cultas antiquiſſimi generis tui, quo tu ualde
multos Germaniæ principes excellis. Ea ſane
res, in cæteris quanquam ualeat plurimum, ta
men in contemplâda diuinitate, atq; gubernan
da dci eccleſia, ſæpe inuenta fuit inutilis. Nec
etiã tantam annonam, tot fructus, tot diuitias
& tam ingètes theſauros in te ita admiratus eſt

Pontifex, ut externa bona, illa caduca & nociva quandoque plus quam profutura tanto culmine a honoris fastigio arbitraret fore digna. Sed nec item illud tantifecit, quod & Archiepiscopatum Moguntinum, & Mademburgensem Primum, & praesulatum Halberstattensem una simul tenes, quae functiones sacrarum dignitatum singulae, plurimorum singulis magno praefonio celebratorum hominum si contigissent, omnium se fortunam putarent exuperasse. Quin potius his uniuersis te maiorem existimans pietissimus Pater, apud se maxime omnium aequam tuis superillustribus & heroicis uirtutibus mercedem applicare constituit. Et quae meretur incredibilis ingenii tui magnitudo, frequentissima optimarum artium exercitatio, doctissima totius sacrae theologiae iurisque cognitio, elegans dicendi consuetudo, praecipua religio, & omniumque moribus laudatissimis insunt, perfectior moderatio cum summa humanitate disciplinaeque studio & solida prudentia, tibi inquam tibi, omnia tuaeque egregiae semper erga Sedem Apostolicam uenerationi iam deferre ac reddere uoluit, & quo uel amplius uel maius habuit prorsus nihil certe amplissimis tuis meritis Cardinalatum ingenuae largiri. Haec sunt tuae sanctimo-

niae praemia, castissime uita, puritatis, innocentiae, ad quam ab incunabulis & a teneris unguiculis optima eruditione formatus es, & institutus. Haec incorrupti animi tui munera, uerecundae benignitatis, modestiae singularis, & urbanae comitatis. Haec bonitatis tuae trophaea, qui omnibus prodesse soles, de omnibus bene mereri, alios iuuare humanissima liberalitate, alios fauore tuo subleuare, alios beneuolentia consolari, alios molestia quauis afflictos autoritate liberare, clementia fouere, tolerare animi tui fortitudine, atque nullis honesti amatoribus ingenio consilioque deesse. Hanc optimo iure non est passus LEO Sanctiss. diuinam uita tuae conditionem in donatam relinquere, nimirum cum non dubitaret haud modo in rem ecclesiae catholicae & christianae fidei commoditatem laudes tuas & istos honores uergere. Verum etiam propriae suae laudi quae per se celebratissima est, & quam plurimum abundat, etiam accessum tamen quandam fieri, si cognoscerent omnes publico aspectu in uirum benemeritum collatam esse summam dignitatem. Sed quoniam tanta & tam egregia mentis humilitate praeter communem aliorum morem praeditus uulgo perhiberis, fortasse nunc frustra tibi, quanquam obi-

ter uirtutes tuas enumerare coepi, qui omnium
tuorum ipsi tibi & dictorum & factorum pla-
nè conscius atq; optimus es testis, nec desyde-
ras, laudabilia de te ad te dici, quod forsità adu-
lationem olere putabis. Quare si quos inelytæ
cellitudini tuæ Panegyricos, quacumq; ex causa
duxeris aliquando admittendos, ego qui me ta-
li ac tantæ oratorum prouinciæ sentio q̄ sim
& ingenio & uiribus impar, ne bos clitellas, eã
uicè illis relinquo, qui pleniores & uberiores
in dicendo me superant, quibus facile ancillat
latini sermonis incorrupta integritas, ut quod
re auctum est, oratione ornent. Eiuscemodî vi-
rorum quorum scripta meis præfero magna ti-
bî copia præsto & ad manum est, quando ad te
ceteris Germaniæ principibus literarum aman-
tiorèmi omnes qui doctrina, consilio, eloquen-
tia polleant, aditu perfacili obtento conueniunt.
At mihi unus instar omnium est ille nobilis
equestri ordine HVLDERICH VSHüt-
tenus aule tuæ familiaris, in iure Ciuili & Pon-
tificio non nullus, non nemo, non nihil, orator
disertissimus, & poëta Delphicam lauream cõ-
secutus. Adest etiam corpori tuo alter Aescula-
pius, eloquentiæq; studiosis Moecenas, Henri-
cus Stromer Aurbachius. Medicinæ doctor.

Sunt & alii ex tuis non mediocrium artium, sed
propè maximarum, quin uel summa quoq; di-
gnitate cum omnis generis scientia & simul elo-
quentia illustres & clarissimi, qualis ille Reuerē-
dus magnificentiæ insula decoratus Dn. Lau-
rentius Truchses, tuæ Metropolis Decanus, cu-
ius tota cognatio & doctissima extat, & excellē-
tibus Ecclesiarum Magistratibus dotata. Illis ac-
cedunt præterea cæteri haud impares, quos si
nominare pergerem, catalogus in uolumē cre-
sceret, eorum qui te permittente decora nomi-
nis & generis tui, quæq; sunt de te memoratu
digna (sunt autem omnia) suauiter erudite in-
tegre, ample, ornate, copiose cū admirabili ora-
tionis dignitate, scribendiq; atq; dicendi locu-
pletissima facultate ualeant amplexari. Meum
est autem, qui lōge remoto gressu illos sequor,
tibi aliena dicare, dum propriis non sufficio, ac-
dum paria rebus tuis officia de meo impende-
re nequeo, alicūde mutuari & commodatis uti,
ne forte cum alii tuam hãc nouam functionem
ut olim Pandoram subito creatam Dii omnes
pulchris muneribus ornarint, ego solus cultu
& ueneratione abstinens ausim ad te nō modo
dominum mihi obseruandum, & magnifican-
dum, verum etiam Patrem pietissimum & de

mentissimum, uacuis manibus applicare. Sed
quid tam diuo & tanto numini offeram? cum
mihî nondum Salomonis & Hiram classes ex
Aphrica uenerint, afferentes aurum & argen-
tum, & dentes elephantorum, & simias, & pa-
uos. Equidem hucusq; similiter priscis Græco-
rum uiuo, *αὐτὰρ γυρῶν καὶ ἄγευστος*. necq; promit-
tere possum quæ Achilli Agamemnon, licet ac-
cipere nolenti, quondam

Viginti fuluos operoso ex ære lebetes.

Et tripodas septem pondere & arte pares.

Addita sunt illis auri bis quinq; talenta.

Bis septem adsueti uincere semper equi.

Quodq; superuacuū est, forma p̄stāte puellæ

Lesbides euerſa corpora capta domo.

Cūq; tot his, (sed nō opus est tibi cōiuge) cōiūx

Ex Agamemnonis una puella tribus.

Et cætera quæ Ilias Homeri enumerat. Ma-

gna sunt hæc, & magnis tu fateor rebus dignissi-

mus es. Nos contra mediocris facultatis hoies,

magnum animum paruis muneribus libenter

ostendimus. Sunt nobis mitia poma Castaneg-

molles & pressi copia lactis. & quanquam pin-

gui tamen macer taurus in aruo. Quid faciam

igitur? Vtrunq; complectar. & quod te dece-

at magnum, & quod mearum opum sit paruū.

Virtute quidem ingens, corpore tæro exiguū.
margariti gemmæq; instar. Sanè q; uiderer mi-
hi scire tanquam uno omnium ex ore qui te no-
rūt, singularem erga bonas literas, potissimūq;
theologicas, cultum & amorem tuum, satis ido-
neam mihi potestatem putauî concessam grati-
ficādi tibi per altissimarum rerum solidam do-
ctrinam, antiquissimorum autorum libris com-
prehensam, & si uel admodum forent breuius-
sculi. Cum sapientibus enim uiris recte iudicas,
melius esse de rebus nobilioribus quantumli-
bet parum cognoscere, quā de uilibus abie-
ctioris momenti plurimum. Cuius sententiæ
Auenrust laudator est, & Aristoteles in libro
Cæli secundo, rem ingenua laude dignam asse-
ruit, si quis tanta siti, tamq; ardenti erga philo-
sophiam desyderio afficiatur, q; *μικρὰς ἀπορίας
ἀντιπῶν, πῶς δὲ τὰς μεγίστας ἔχομεν ἀπορίας*. Nuper
itaq; collustranti mihi quæ recondita tenerem
in cella mea libraria, offerebāt se de subito Bea-
tissimi ATHANASII græca opera, quo-
rum è numero unum inter tot preciosa iocalia
librum De diuersis ad Antiochum principem
Quæstionibus inscriptum seposui, quāmaxi-
me tibi & gracilitate quem breui perlegeres, et
subtilitate quem libenter agnosceres, nō modo

acceptum, ut haud titubanter spero, sed etiam gratissimum. Scio ueneraberis & inter delicias habebis tantillū uolumen, propterea q̄ & stric̄tim & non perplexim profundissima ducit in altum, & obscura in lucem, & spectatorem quē libet in eius amorem sanctitudo quoq̄ autoris inuitat & allectat. Mox cogitabam operæ me precium publice priuatimq̄ facturum, si latinis etiam hominibus, me interprete, fieret sub tuo nomine cognitus, & simul tantuli ponderis lucubratiūculam humeris meis iudicauī haud imparem, qui propter grandæuam ætatem non sum ausus adoriri grandiora. Prōinde, uerti opusculum hoc tibi dedicandum è græco in sermonem latinum, fortasse nō ubiq̄ latine, uenia dignus, qui malui authoris sapientiam ostendere, q̄ rhetorum dicendi fucum, ut qualecūq̄ sit, Athanasii uolumen sit, non meum. Roborauit institutum hoc meum lepide, rerum similitudo. Quid enim magis par fuerit, primo quidem q̄ Archiepiscopo Moguntino donari Archiepiscopum Alexandrinum. Deinde uero & eum Archiepiscopum, qui olim tam diuturnam persecutionem à calumniosis proditoribus, ac mēdacibus Theologitis pro ueritate non absimiliter cum præsentī donatore passus est, si liceat

parua cōparare magnis, & tēpora temporibus. Athanasius nāq̄ omne studium, omnem operam, omnem laborem ad id solum cōuerterat, ut ecclesiam recta fide augetet. Ego pariter ille Reuchlin, idem, qui & Capnion, quæcunq̄ de Hebraicis uoluminibus aut libris dixi, scripsi, consului, ad incrementum Ecclesiæ catholicæ feci, ne odiosa crudelitate fugarentur, ii qui foris sunt, quin potius communicatione linguarum & benignitate, clemētia, humanitate ad nostrā fidem infideles allicerentur, iuxta Patrum constitutiones. Sic & Pascasio rescriptum extat, & Toletanum concilium decreuit. Præceperunt namq̄ sancti Patres ecclesiæ catholicæ ac Proaui nostri, ut in iure Canonico statutum legitur; ita cum Iudæis agendum esse, ut potius ratiōe & māsuētudine prouocati, sequi nos uelint, nō fugere, ut eos ex eorum codicibus ostēdentes quæ dicimus ad sinum matris ecclesiæ, deo possumus auxiliante cōuertere. Non ex nostris codicibus, ait Ius, q̄ quidem Biblia est. (Nam oīa nostra facim⁹, Lex inquit, quibus auctoritatem impertimur) nostra igitur est Biblia, nō eorū. At ex eorum codicibus clementer ipsīs ostēdere iubemur errores suos, non furere, non infamire, non codices eorum publico incēdio com

burere, quos legere, quos & interpretari, transferréq; nobis iniunxit, autore Clemente quinto, sancta mater ecclesia. Hæc & alia Concilii Viennensis monita imitatus ego, consului pro cōmodo fidei discrete admodum & limitate, ne libri Iudæorum concremarentur. Profec̄to nescius in illo tempore, q̄ Theologistarum cohors & ministri ad spem futuri sibi lucri aliter consulissent. Post autem q̄ prudentissimus Imperator Maxæmilianus, mei consilii audiens, hebraicorum librorum combustioni superessisset, ecce rediit mox posthabitis illorum consiliis, Sãcti Athanasii historia in mei persecuti exemplum retorta, cum excreuisset ac intumisset Theologistarum aduersus me flagrans inuidia, quam ad rem ut possent etiam ignobilis uulgi concinnare suffragia, ceperunt incredibilia fingere mendacia, quæ post adiuuante deo comperta sunt fuisse prorsus e mentita. Nam causa tota in iudicium deducta, & Apostolica sententia contra illos, ac pro me lata, negotium om̄e patefactum est, & impostores notati sunt infamia. cuius obnauseam ut lōgiori me tempore uexarent, Summum Pontificem appellarunt, ubi multis & annis & impēlis re gesta Romæ cum iam uotis me docuissimorum uiroꝝ

absoluendum fore audiissent, mandatum de supercedendo Reuerendissimis iudicibus representarunt, & iusticiæ rotam stiterunt, q̄ annos supra duos in Heremodicio perstitit; sed contumelia non quieuit. Interea enim Theologistarum Peperimanitæ post prodicionem, post iniuriarum factionem, post scripturarum falsationem, post calumniosam accusationē, post Apostolicam absolutionis meæ sententiam, post papalem inhibitionem, & fulminatam excommunicationem, qua usq; hodie detinentur irregulares, in atrocibus iniuriis perseverantes, famosos contra me libellos diuulgarunt, mendaciis plenissimos, & uariis picturis nomen meū prostris ac ubilibet locorum suffixerunt, quibus me bilinguem delineabant, cum sim quinq; linguarū peritus, Germanicę, Gallicę, Latine, Græcæ ac Hebraicæ, nec non & Chaldaicę scripta mediocriter calleam. Supra igitur quinquilinguem me depingi oportuit, non bilinguem tantum. At hæc uia illorum, scandalum ipsis, ut inquit Psaltes, iam uero cum experiūtur se in criminibus aduersum me nihil posse, tum relicta ut ipsi asseruerunt fidei causa, per aduocatos utinam uirtute præstantes, ad apiculos iuris confugiunt. Si forte, quanquam nō sua industria, qui

ad iniurias solum & non ad iura nati sunt, tamē
aduocatorum solertia ullam inuenire queant
captiunculam, quo iudicarij processus formu-
la uel aliquantulo momento uacillet. Expec-
tandum igitur nobis est quid futurum sit, Christi-
ne uincat an Chrysus, Sed quid in hac omni re
mea conspicitur à Sancti ATHANASII
persecutione alienum? Quid distat nisi sola be-
atitudo, quam ille habet triumphans, ego desy-
dero militans, & qui sentio intra me parem ani-
mum, spero illius intercessione par præmium.
Tempora fateor illi fuerunt longiora, ceterum
similis alioqui utriusque oppressio, similis impu-
gnatio, simile decepti ac concitati uulgi odium.
Absit inuidia comparationi, non enim cum san-
cto, peccatorem, neque cum episcopo, laicum me
confero. Sed consimile negocium affero. Passi-
onum hic ratio habetur, non passorum, hostium
similitudo, paritas uotorum, æqualis Theologi-
starum calumnia. Ut igitur obliuiscar meorum,
ego fatè ad Beatum ATHANASIVM
reuerto, plenum uirtute, immo ipsam uirtutem
ls ubi cum Theologistis sentire nec potuit nec
uoluit, odiebat enim mecum anilia in discipli-
nis theologice sophismata, quæ ita illi, ut hi no-
stri, amplexabantur, unde ducti sunt in hæresum

profunda barathra, tum obruitur multitudine
Arianorum, quos nulla legum reuerentia, nullo
iuris præsidio uitare, sed sola fuga poterat. In-
terea sibi concessis induciis iussu Imperatoris
Constantii, Archilao præsidente, omnem ob-
treçtatorum accusationem & uiuis & præsentibus
testibus extinxit. Nam in omnium homi-
num frequentia, & omnium spectatorum con-
cursu, mulier quæ illis fingebat ab Athanasio
stuprata, ipsa crimen in Timotheum presbyte-
rum reiecit. Arsenius Melitianus quem offen-
so brachio de corpore cuiusdam mortui extra-
cto dixerunt ab Athanasio fuisse occisum, in cõ-
spectu omnium uiuus & integer apparuit, & uo-
ce alta sanctum à tanto crimine homicidii pur-
gavit. Calicem cuius cum altario fracturam impin-
xerunt Athanasio, clerici eius tēpli uniuersis in
p̄sentiam attulerunt. Verū quæ non iudicandi, sed op-
primendi hoīs causa cõciliū gerebat, fragor om̄i
theologistarum repete attollit, Magnū esse Atha-
nasiun, nec debere ullo modo talē hoīem uiuere.
Irruētibus igit in eū aduersariis, auulsus est nu-
tu p̄sidis ne illi manus afferrent, atque ut uim, ar-
ma, incursionē, impetū, furorē, terrorēque mor-
tis euaderet, ubi hoīum atque diuū ius phasque lo-
cū non habebat. Latuit igit ad tēpus ut fructuo-

sius fidei succurreret. Post multos itaq; annos
 mortuis crudelib9 Cōstātio Cōstāte Cōstātino
 & Iuliano tyrānis, tādē Iouiano Impatore cū in
 credibili doctrinē suę p̄conio, & ingenti morū
 laude restitutus est honori, dignitati, & ecclesie
 suę. In qua docuit pluria orthodoxę fidei nō so
 lū utilia, uerū etiā necessaria. Scripsit et innumera
 cognitu dignissima, q̄q; eorū magna pars iteriit,
 q̄dā aut̄ usq; in hāc ætatē gręce legūt, è q̄rū nu
 mero p̄sens hoc esse arbitramur opusculū, q̄dā
 deniq; à romane doctis traducta seruant. Illud
 tñ ad antes et in calce hui9 plogi haud obmittē
 dū duxi, q̄d de tātō fidei p̄tecto XLII annis
 p̄secutionē theologistarū p̄pesso Greg. Nazia
 zenus scripsit. ἐν ἑκκατὰ κατὰ τὴν ἐν ἑίον κ̄ προσίθει
 ρ̄ς παρὰ τὴν κ̄τ̄ πατριάρχου ὁ προσήτως ὁ ἀποστό
 λους κ̄ μαρτυροῦν, ὡς ἔπειτα τὸ ἀληθείας ἡγωνισμοῖς.
 .i. In senectute bona exoluit uitā & apponit̄ pa
 trib9 suis. patriarchis & p̄phetis & apostolis et
 martyrib9, q̄ p̄ ueritate certarūt. Et cū angelis
 sanctis animisq; beatis uiuit in cęlo, sine fine lau
 dās Homouisiō patrē & filiū & spiritū sanctū, q̄
 est de9 Trisypostat9, ut in sequētis sui opis pate
 bit initio, iūctis adnotatiōibus nostris, quas &
 grato accipias aīo Reuerēdis, ac Illustrissime
 Princeps principum, & me perq; commēdatif
 simum habeas oro.

LIBER S. ATHA
 NASI ALEXANDRIÆ
 ARCHIEPISCOPI, DE
 VARIIS QVAESTIO
 nibus, ad Antiochum Principem. De
 græco in latinum nuper traductus.
 Ioanne Reuchlin, qui & Capnion,
 Interprete.

QVAESTIO I.

VICVNQVE in Trini
 tatem consubstantialē seu co
 essentialē credentes & bap
 tati, asserimus Deum esse pa
 trem, ac similiter Deum esse fi
 lium, itidemq; Deum esse Spiritum sanctum.
 Quomodo non tres deos, sed unum solūmq;
 Deum affirmamus? Deniq; si unum quidem
 adoramus deum, certe manifestū est, q̄ in Mo
 narchiam credentes ludgos imitabimur. Sin au
 tem tres deos, tum planē patefcit, q̄ Græcos
 sequimur, deorum multitudinē introducē
 tes. ac nō unū solum deum pio cultu adorātes.

R E S P O N S I O.

FACILIS est hæc ratio. Quippe religio sæ pietatis modus, fide sola, nullòq; scrutatio cognitus, ob id q; honorandus. Deus enim comprehensibilis, non est deus. Nam si nec angelos nec animas nostras, quæ sunt res creatæ, apprehendere ualemus, quanto magis decet ipsum illorum conditorem fore incomprehensibilem. Pròinde quod in arcanis reconditur, dum sit cognitum, non ultra erit admirandum. Id igitur Christianorum fides est, quorū Trisyl postatus, id est, Trisubstētiālis deus, nec unus est Anthropomorphus, id est, hominiformis, ut græcorum pueri fabulantur, nec tamen tres Dii, tanquam à se distantes. (A beat in malam rem fabulosus græcorum iste sermo) Indiuidua uero est in tribus subsistentiis unius essentiæ deitas. Hoc autem cognitu per necessariū erit, q; nec uerbis nec enthymematis seu cogitationibus apprehendere uel enunciare de deitate aliquid humana mens queat. Sanè omnes quot quot deum comprehendere studuerunt, suam ipsorum umbram persecuti sunt, & quotquot extiterunt qui de essentia dei dicere statuerūt, abyssum pugno suo mensurare conati sunt. Quotcūq; item profunde scrutari sunt ausi, tan-

dem in prauas cogitationes & hæreses diuertunt. Ille nanq; pater & deus non, ut ego, creatus pater est, generās, ut ego, creatum filium. Necq; filius & nec spiritus sanctus, tanq; hominis spiritus circūscriptus, hoc est, inclusus & perceptibilis. Sed est ineffabile ac inexponibile sanctæ trinitatis mysteriū. At tu ne dixeris qualiter? Est enim supra omne quale. Necq; dixeris quomodo? Est enim supra omnem modum, diuinus modus. Non etiam dixeris qua ratione, nam supra rationem est diuina ratio. Sed crede in patrem, non scrutando rem. Adora filium, non tā impertinenter sollicitus circa illius generationem. Hymnis lauda spiritum sanctum, & inquire noli sanctę trinitatis mysterium. Egredere ad Iordanem, & uide reuera dilucide sanctę ac cōsubstantialis siue coessentialis Trinitatis uirtutem. Patrem q; uidem desursum testificantē. Filium autem inferius baptisatum, Spiritumq; sanctum in specie columbæ descendantem, cui gloria & imperium & adoratio nunc & semper & in secula seculorum.

Q V A E S T I O II.

QUA POSSET autem coniectura homo ætate uirili prouectus dephende

re: num fuerit consummate baptisatus, & tum spiritum sanctum in sacro lauacro acceperit, cū paruulus fuisset & infans.

R E S P O N S I O .

DOMINVM Isaias propheta sermone hoc alloquitur. Propter timorem tui domine in utero concepimus, & parturiuimus spiritum salutaris tui. Quo igitur modo concipiēs in utero mulier ab infantis intra uulua, sub/sultationibus, agnoscit certo certius q̄ donata foetu est. Hoc pariter et animus ueri Christiani non tam ob uerba parentum, sed ab operibus & exultatione cordis, tum maxime cum stata festiuitatum temp̄a ingruūt, ut illuminationum quam natiuitatem Christi, & Epiphanię quem trium Regum appellamus diem. Comuniois deniq̄ quam sanctissimi corporis & sanguinis CHRIS TI sumptionem, aut ut alii non pauci transitum siue Pascha uocant, satis comperitum habet singulari tum gaudio, tum leticia, q̄ Spiritum sanctum cum baptisate accepit.

Q V A E S T I O III.

QUANDO, unde, & quomodo facti sunt Angeli?

R E S P O N S I O .

NEC CERTE unde, neq̄ quomodo sint facti, natura ualebit humana proferre, nisi hoc tantum, q̄ de non ente ad esse producti sunt. Ad id autem quod rogatur, Quando? solent alii quidem respondere, primo die. Alii autem, ante primum diem. At ille cum inter sanctos pater noster, tum miraculorum etiam operator Epiphanius Cypri Archiepiscopus, in libro contra Paulum Samosatensem, cui titulus extat Panaria, latius exposuit, asserens unā cum cælo & terra illos esse creatos, nequaquam uero prius, tum eos qui dixere contra, multis subuertitionibus. Et in altero uolumine quodā suo idem recte approbat.

Q V A E S T I O III.

DIC VELIM, unde palam fiet, q̄ creati sunt angeli? cum ne par quidem aliquid in toto Geneleos libro uideatur adduci, quo possit hoc aperte constare.

R E S P O N S I O

QUANDO prænouerat deus cum multorum hominum, tum profecto maxi

me ludgorum in Idola et plures deos amore,
eius gratia occultauit in Genesi quam tradere
poterat de angelis rationem, ne & illos inter de
os referrent, qui etiam uitulum, & alia finxerūt
diuorum nomine adoranda. Q₂ creati sint au
tem Angeli, audi Spiritum sanctum in prophe
ta loquentem. Laudate dñm omnes angeli eius
Laudate eū omnes uirtutes eius, quoniam ipse
dixit & facti sunt, ipse mandauit & creati sunt.

QVAESTIO V.

AN uero de essentia luminis sui existant,
aut alterius cuiusdam naturæ?

RESPONSIO.

QUANTVM sol à stella differt, tantū
angelorum distat essentia ab omni
uisibili creatura.

QVAESTIO VI.

QUANTVS igitur angelorum nume
rus erit, supra conditiōis humanæ nu
merum?

RESPONSIO.

SUNT qui arbitrentur angelorum partes ad
numerum hominis esse nonaginta nouem,

iuxta domini parabolam de cētum ouibus. Alii
nouem pro illa de decem drachmis parabola.
Reliqui uero coæquales & eiusdē numeri pu
tant esse angelos & homines, id testimonio af
ferentes quod scribitur. Constituit terminos
populorum iuxta numerum angelorum dei.

QVAESTIO VII.

QUID differt inter Dæmonum & Ange
lorum essentiam?
RESPONSIO.

NON est diuersa illorum essentia, sed pro
positum & uoluntas.

QVAESTIO VIII.

QUOT sunt ordines, & quot substantiæ
Angelorum?
RESPONSIO.

SUBSTANTIA certe ut hominum sic
angelorum est una. Ordines autem sunt, ut
ille magnus in theologia Dionysius ait, nouem
qui more suo ita nominantur. Angeli, Archan
geli, principatus, potestates, uirtutes, domini
ones, & sex alarum Seraphim, & multoculi che
rubim, atq; Throni. Porro de una angelorum

siue substantia seu essentia pariter S. Gregorius ille Nyssenus scribit capite decimosextimo libri sui de homine.

Q V A E S T I O IX.

CAELI quot sunt?

R E S P O N S I O.

DVBI A multis est hæc questio. Duos enim cælos liber generationis insinuat. Sanctus uero Paulus tertium uidit cælum. At Dauid propheta quatuor enumerat cum ait. Laudate eum cæli cælorum. Hoc tamen non esse prætereundum arbitror complures fuisse opinatos, quod sanctus Paulus non in tres fuerit raptus cælos, sed in tertium cæli. Sicut enim hominum natura dici solet unus homo & plures homines, ita cælorum natura tum unum cælum tum plures cæli in scriptura sacra nominantur.

Q V A E S T I O X.

QUANDO & quam ob rem cecidit diabolus, quoniam aliqui fabulantur, quod Adæ non permiserit adorare, eodem tum ceciderit

R E S P O N S I O.

HOMINVM est insipientium ea responsio. Cecidit enim diabolus priusquam Adæ

fieret. Est autem manifestum, quod propter superbiam suam abiectus est diabolus, ut inquit Isaias propheta, cum id secum statuisset dicens. Quoniam ponam thronum meum in nubibus, & similis ero altissimo.

Q V A E S T I O XI.

CVR itaque permiserit illi deus, hominum genus persequi & impugnare?

R E S P O N S I O.

UT diligentes deum manifesti fiant, & dediti uoluptatibus reprobentur. Nullo enim se opponente aduersario non probabuntur regis ingenui milites. Diligentibus igitur deum fit causa diabolus uictorie, coronæ atque primiorum

Q V A E S T I O XII.

QUVM e cælis diabolus ceciderit, quomodo in Iob scriptum legitur. Quando uenerunt angeli dei ut assisterent coram domino, affuit & diabolus in medio illorum.

R E S P O N S I O.

NON dixit scriptura, quod in cælis uenerit diabolus in medio angelorum, constabit ergo quod in terra. Siquidem ubicumque fuerint san-

cti angeli, semper inibi deo assistunt. Hoc uero dignum scitu est, q̄ de⁹ per aliquem sanctum angelum diabolo colloquebatur. Quemadmodum & rex quilibet per medium hominis cuiusdam ad condemnatum loquitur.

Q V A E S T I O XIII.

NVNQV ID ualet incantatio & ueneficium occidere hominem?

R E S P O N S I O.

IUSTVM certe nequaquam, Peccatorem autem nonnunquam, deo permittente, cum ne contra porcos habeat potestatem, sicut in euangeliis audiuius.

Q V A E S T I O XIII.

QVALEM ne orationem aut quod uerbum ex omnibus orationibus atq̄ uerbis plus timent daemones & diabolus?

R E S P O N S I O.

NARRAuerunt nobis spirituum studiosi, homines fide digni, q̄ aspectu ipso & de facie aliquando apparuerit eis diabolus, & petitus hanc ab ipsis quaestionem responderit his uerbis. Non existit in toto tam ueteri q̄ nouo

testamento uerbum terribilius, atq̄ magis nostram disperdens potestatem, q̄ initium sexagesimi septimi psalmi, q̄ primum enim uerbo dicto Exurgat deus & dissipentur inimici eius, mox ululans euanescit & disparet diabolus, factis ostēdens huius oratiōis uirtutē & opationē

Q V A E S T I O XV.

VNDE mouentur in corde hominis cogitationes & meditationes contumeliosae execrabiles atq̄ nephariae, quae saepius in dei iniuriam tendunt, & quas nec anima uellet proferri, nec hominis lingua nominare.

R E S P O N S I O.

HUIVS autor est & operator diabolus, ille ista nefanda in hominis animam subministrat, loquēs contra deum uerba, quo possit in desperationem adducere hominem. Sed nō ex hoc praecise condemnatur homo. Absit. Talis nāq̄ cogitatio ex leui suspitione surrepit homini, sed ab eo discedit dum cogitabit se ipsum esse terram & puluerem, non admodum referuans talem cogitationem. Sed diabolo dicens. Blasphemia tua sit in caput tuum diabole. Ego enim dominum deum meum adorabo, nec eū unquam blasphemabo. Secure igitur est inten-

dendum his dictis. Complures namque hominum ab huiusmodi cogitatione uicti partim se ipsos in precipitium egerunt, partim in desperationem uenientes perierunt.

Q V A E S T I O X V I .

CONS Equens arbitramur, post sermonem de deo & angelis, tertio loco de animarum conditione in medium proferre. Multa enim uero apud homines de illo ipso quoque et quaestio est & dubitatio, ut puta quae sit res, anima hominis, & unde ipsa constet in corpore, & quando ac qualiter à corpore separet, & quid tunc usque ad resurrectionem agat. Nullus enim ex mortuis ad uitam profectus, illa nobis denūciauit aut patefecit. Idcirco rationem hanc de anima tanquam multis incomprehensibilem à tua sancti monia petimus diligenter.

R E S P O N S I O .

HOMINIS anima, est substantia intellectualiua incorporea, impassibilis, immortalis. Porro nunquam angelus fuit aliquando anima ut Origenistae fabulantur, nec animae fuerunt ante corpora sua, ut Manichaei sentiunt. Sed sicut lapide ac ferro contulis & contritis, ex utriusque nascitur ignis. Ita ex utriusque & uiri et mu-

lieris complexu desiderat constitui corpus & anima. Id tibi persuadeat sanctus Apostolus dicens. Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale, uidelicet in resurrectione.

Q V A E S T I O X V I I .

VNDE nam fit manifestum quod mortis tempore, non commoritur corpori anima, hoc enim quidam putauerunt.

R E S P O N S I O .

DEI filius & uerbum Iesus Christus nos docet aperte, mortalitatem corporis, & animae nostrae immortalitatem, dicens. Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Vnde liquido apparet, quod immortalis sit & impossibilis.

Q V A E S T I O X V I I I .

FIDELIS sermo & omni acceptione dignus. Quo autem modo tandem separatur à corpore.

R E S P O N S I O

EX quatuor elementis humanum corpus constare credimus, scilicet è sanguine, uisco, bili & pituita, ut puta ex calido, & frigido, & sicco,

& humido. Id est, ex igni & aëre, terra, aqua. Nam sanguis tanquam calidum et uitale elementum scilicet ab igne. Viscum autem ab aëre. Bilis uero quippe sicca patet quod de terra est, & pituita frigida ex aqua. In his quatuor, ceu intra quatuor parietes tanquam in domo corporis, instar columbe, reclusa est anima. Igitur mortis tempore secedunt inuicem diuina dispensatione quatuor elementa, ut si diceres, quod dissoluntur quatuor parietes domus, & euadit reclusa in columba, hoc est anima, & primo quidem abit sanguis, id est calidum. Vnde nihilominus corpora mortua fel habent post mortem & viscum, sanguinem autem non habent.

Q V A E S T I O XIX.

AT ubi nam dicere uolumus quod futuræ sint, prius receptæ hominum animæ?

R E S P O N S I O.

ALiena est & horribilis questio, et hoibus abscondita, non enim permisit deus redire quenquam inde, qui adnunciaret, ubi aut quomodo sint illæ à nobis profectæ animæ. Tamē ex scripturis discimus, quod peccatorum anime inferius omni terra & mari existant, ut inquit Psalmus. In tenebris & in umbra mortis, & in lacu

infimo. Atque ut in Iob scriptum est. In terram tenebrosam & opertam mortis caligine, in terram tenebrarum æternalium, ubi non est uideri neque lumen neque uitam hominibus. Iustorum autem animæ post Christi aduentum * & mortem, id quod de latrone in cruce didicimus, in paradiso sunt. Non enim propter solam latronis animam Christus deus noster paradysum aperuit, sed etiam ob reliquas omnes sanctorum animas.

Q V A E S T I O XX.

NU N Q U I D igitur receperunt iusti bona sua, & peccatores poenam.

R E S P O N S I O.

NE Q U A quam. Attamen gaudium nactæ sunt sanctorum animæ, & ista est fruitio earum particularis. Sicut & tristitia quam peccatores habent est particulare supplicium. Quomodo enim accersit rex amicos suos ut secum prandeant. Sic & damnatos ut puniantur. Ii autem qui ad prandium sunt uocati, gaudent & letantur coram rege in palatio usque ad horam prandii. Damnati autem in carcere clausi, manent in merore & tristitia usque dum ueniat iudex. Ita tandem intelligere oportet etiam de animabus quæ istuc à nobis migrauerunt

Q V A E S T I O XXI.

QUID igitur? quando nemo secundum ea quæ locutus es neq; in regnum neq; in gehenam introiuit, quomodo de diuite contra Lazarum audimus, q; in igne & tormentis existens, ad Abraham loquitur.

R E S P O N S I O.

DOMINVS omnia de Lazaro & diuite parabolice locutus est, sicut & de decem virginibus & aliis parabolis. Non enim res gesta est Lazari exemplum. Ideoq; non uident peccatores in gehenam existentes iustos qui cū Abraham in regno sunt. Nec uicissim cognoscit aliquis proximum suum, illic in tenebris habitans.

Q V A E S T I O XXII.

QU A L I T E R hoc? Etenim terribilis est sermo & alienus, q; non cognoscamus inuicem. Sed ignoti inter nos tum fratres fratribus, tum patres filiis & amici amicis cōstituemur

R E S P O N S I O.

AG N I T I O ex corporalibus signis apta est fieri. Sed incorporeæ animæ sibi metipsis prorsus similes sunt secundum omnem mo-

dam. Sicut multitudo aliquarum immaculatarum & sibi similiarum columbarum siue apum, non altera differt ab altera, nec insigni quadam nota, nec ulla magnitudine, sed per omnia in similitudine inter se existunt. Hoc autem dico de iis quæ apud inferos sunt animabus damnatis peccatorum, q; se ipsas non agnoscant. Nam iustorum animabus hoc bonum, scilicet agnitionem deus dono dedit.

Q V A E S T I O XXIII.

C O N C E D A T U R nunc iuxta tuū sermonem, q; animæ se inuicem non agnoscant modo. Sed num uel neq; in resurrectione cognoscituri sint peccatores inter se, uidelicet qui eiusdem patriæ, domus, & familiæ sunt.

R E S P O N S I O.

N E Q V E tunc etiam in Resurrectione.

Q V A E S T I O XXIII.

Q V A R E?

R E S P O N S I O.

Q V O N I A M omnia ex corruptione ac seminatione nostris accidentia, siue illa figure sint seu notæ aut signa uel passionem, per quæ alterutrum nos hic cognoscimus, ea in re-

surrectione mortuorum cum seminatione ad corruptione dissoluuntur & euanescent. Et sicut ab initio deus unum hominem fecit, ita in regeneratione tanquam unus homo resurgemus, id est, tota hominis imago similis Adæ imagini, tam formatione quam magnitudine atque figura. Propterea non est in resurrectione discretio neque parui, neque magni, neque nigri, neque albi, neque fulci, neque rubei, neque uariæ sunt formæ seu species siue personæ. Omnia enim illa ex fatione & corruptione prouenientia, simul cum corruptione resoluuntur & euacuantur. Ecquomodo deinceps, dic mihi, agnoscat pater filium infantem mortuum, & tamen annorum triginta perfectum hominem resurgentem, secundum quod CHRISTVS triginta annorum baptisatus est. Aut quomodo cognoscetur mortuus æthiops, resurgens albus, aut mortuus mutilatus ac læsus, resurgens sanus. Si autem incredibilia hæc tibi uideantur, audi dominum Saducæis dicentem, quod in resurrectione mortuorum neque nubent neque nubentur. Non quod neque uiri neque foeminae resurgant. Nam in resurrectione, ipsi quidem uiri resurgent uiri, ipsæ autem mulieres resurgent mulieres. Sicut & ipsa theotocos. Sed erunt, inquit,

sicut angeli. Ergo sicut angeli unius speciei sunt & figuræ, ita credimus & de nostra natura, in resurrectione per incorruptionem demum fore, ut quemadmodum deus spicam fecit ab initio, & ex spica natum est granum, & rursus postquam seminatur denuo respicatur spica. Ita & homo factus est à deo custodiens mandatum, immortalis. Seminatus autem per mortem, & occatus seu aggere obrutus repullulat sicut erat ab initio immortalis.

Q V A E S T I O XXV.

NUNQUID autem uitam considerant hinc profectæ hominum animæ, an non?

R E S P O N S I O.

NEQVAquam. Audi enim prophetam Dauid de morientibus hominibus dicentem. Homo sicut foenum dies eius, sicut flos agri sic effloret, quoniam spiritus pertransiit in illo, & non subsistet & non cognoscet amplius locum suum. De animabus autem sanctorum non oportet dubitare.

Q V A E S T I O XXVI.

Quæ si hæc ita sunt, quomodo apparent sancti multoties in suis templis & tumulis?

RESPONSIO.

EXTRANEA hæc est & paradoxa quæstio, ac ad respondendum fidelissima indigens anima. Attamen si es capax audi, non uacillans ratione, illæ quæ apud templa & tumulos sanctorum fiunt adumbratiões & uisiones, nõ per animas sanctorum fiunt, sed per sanctos angelos transfiguratos in speciem sanctorum. Quomodo enim (cedo mihi) una existens beati Petri aut Pauli anima potest in eodem momento apparere in suo monumẽto & in mille templis suis per totum mundum. Hoc enim nec angelus unus facere posset aliquando. Solius enim dei est in duobus locis & per totum mundum in eodem momento inueniri. Cum & ipse intellectuales uirtutes omnino derelinquuntur ab ea quæ in cælis est glorificatione, quatenus demittuntur in ministerium super terram.

QVAESTIO XXVII.

QUID differt substantia angeli à substantia humanæ animæ?

RESPONSIO.

TRES inuenimus substantias ab hominibus incomprehensibiles, quas nemo ne unquam quidem uidit, neque uidere supra terram poterit, sicut sunt, uidelicet dei & angelorum & ani-

marum. Attamen coniecturam facimus, quod quatum differt à luna sol, tantum præcellit ac splendet angelorum præ animarum humanarum substantia.

QVAESTIO XXVIII.

ET quomodo prophetæ dicuntur sæpe dominum uidisse.

RESPONSIO.

POST omnes prophetas, & post ipsam etiã apparitionem Christi dixit sanctus apostolus euangelista & Theologus Iohannes, quod deum nemo uidit unquam, & ut credatur tanquam horribile ac alienum hoc uerbum, superaddidit, quod unigenitus filius qui est in sinu patris, ille enarrauit. Vnde & sanctus Apostolus Paulus inquit. Quem uidit nullus hominum, neque uidere potest. Itaque nullus mortalium nudam dei essentiam uidere potest, nequaquam. Sed quoad humanam imbecillitatem deus condescendo prophetis figuratus apparuit, incorporeus tunc existens sæpe ut homo illis repræsentatus est corporalis. quo notum fit, quod non essentiam dei uiderunt, sed gloriam. Quod & in angelis & animabus ita oportet intelligere. Sola uero sancta dei mater nudam substantiam sicut reuera est Gabriel, ipsa uidit.

Q V A E S T I O XXIX.

QUID igitur? An non angeli secundum
essentiã apparent hominibus in terra?

R E S P O N S I O.

NE Q V Aquam. Nec enim potest corru-
ptibilis oculus uidere essentiam incorrupti-
bilem. Inde luculenter cognoscere datur, q̄ nō
secũdum substantiã apparēt nobis angeli, cum
nō in una figura super terram uisuntur. Sed alii
q̄dem in adulescentũ atq̄ iuuenum forma. Alii
uero in specie militum, & in summa, uariã illo-
rum q̄ ad nos transfiguratae sunt formæ, una
uero solum eorum est essentia siue substantia.

Q V A E S T I O XXX.

QUAE autem erit diffinitio substantiæ
Angelorum?

R E S P O N S I O

ANGELVS est suppositum uiuum, rati-
onale, hymnisonum, immortale.

Q V A E S T I O XXXI.

QUOD aut est opus supercaelestiũ uirtutiũ?

R E S P O N S I O.

HYMNVS indefinens, & laus irrequie-
scens magnificentiæ dei, forte autem & ora-

tio permanens pro nostra salute. Cum uero hi
ordines etiam militiæ dicantur, oportet tum in-
telligere ordinem doctrinalem, ordinem tute-
larem, ordinem procuratorium, ordinem mini-
sterialem, ordinem auxiliarem, ordinem ani-
marum receptiuum, ordinem in aliis assistentẽ
Sicut igitur differentias ordinum in superiori-
bus potestatibus nouimus, ita etiam status et in-
telligentiæ. Throni namq̄ Cherubim & Sera-
phim immediate à deo discunt tanquam omni-
bus superiores, & deo proximi. Hi uero docent
ordines inferiores, & ita deinceps semper supe-
riora docent inferiora, infimi autem omnium
ordinum sunt angeli qui hoĩum sunt doctores

Q V A E S T I O XXXII.

AN memoriam nostri habeant abeuntes
animæ, sicut & sancti angeli sunt memores
nostri.

R E S P O N S I O.

ANIMAE quidem sanctorum omnino,
peccatorum autem nequaquam. Continuã
enim percipientes pœnam, recte circa eam so-
lum manent solliciti nullius rei alterius curam
habentes.

Q V A E S T I O XXXIII.

F

QVAE ergo nunc est operatio hinc demigrantium animarum?

R E S P O N S I O

ANIMA, deposito corpore, neque bonum aliquod neque malum operari potest. Visiones enim quas cernimus de eis illic, dispensatiue deus ostendit ad commoditatem. Sicut enim lyra si non habuerit pulsantem uana uidetur et ociosa. Ita & anima & corpus a se utrinque separata nihil operari possunt. Sanctorum igitur animae a sancto spiritu incitatae, cum angelis in regione uiuorum deum laudant & tripudiant.

Q V A E S T I O XXXIII.

QUID ergo? Num sentiunt aliqua beneficia etiam peccatorum animae, cum super illis fiunt conuentus & peractiones bonorum operum & oblationum.

R E S P O N S I O.

SI NON aliquo beneficio participarent sexillo, non utique in cura & exequiis fieret commemoratio. At sicut uitis florescit extra in agro & odor eius sentit in uase uinum reclusum, sicque conflorescit etiam ipsum. Ita intelligimus peccatorum animas participare aliqua beneficentia

ab exangui immolatione & gratificatione pro ipsis facta, sicut solus ordinat & praecipit qui uiuorum & mortuorum potestatem gerit Deus noster.

Q V A E S T I O XXXV.

NUNQUID est possibile nos cognoscere, cuius rei gratia non permisit deus animam alicuius ex illis qui predecesserunt, remitti ad nos, ut exponeret nobis ad commodum nostrum, quomodo sint negocia illa in inferno & quae necessitas illic immineat.

R E S P O N S I O.

MULTVS inde error in uita proveniret. Multi namque demonum, transfigurandi se occasionem sumerent in figuras hominum mortuorum, & dicturi essent ex mortuis se resurrexisse, & sic multa falsa dogmata & negocia de iis quae illic gerantur disseminare possent nobis ad errorem & perditionem.

Q V A E S T I O XXXVI.

MULTI opinantur quod prodesset homini, praenoscere diem obitus sui.

R E S P O N S I O.

SI Deus omnia ut prodesset fecit, certe neque

hoc nobis incōsiderate occultauit. Si enim præsciuiſſet homo diem obitus ſui, totam uitam ſuam ſine timore in peccatis peregiſſet, & ſolum ante duos uel quandoq; tres dies ante mortem ſuam dediſſet ſe ad pœnitentiã. Audiens illud prophetæ dicentis, q̄ in quo te inuenio in eo te iudico. Et qualis ultra dic mihi gratia eſſet, q̄n̄ centum homicidia feceris, contemnens deum, & duos tantum dies ceſſares à malo.

Q V A E S T I O XXXVII.

Q V A R E nos Chriſtiani adoramus uerſus orientem, & ludæi ad meridiem.

R E S P O N S I O.

N O N eſt una & conſimilis de hoc reſponſio & demonſtratio. Aliter enim ludæis eſt defendendum, & aliter Græcis interpretandū. Præterea certe aliter & Chriſtianiſ declarandum. ludæis nãq; dicimus, q̄ huius gratiã nos fideles adoramus uerſus orientem, ſancto Spiritu nos inſtituente per Dauid prophetam cum dicit. Adoremus ad locum ubi ſteterunt pedes tui domine. Et propheta Zachariã docet nos dicens. Et ſtabunt pedes domini in monte oliuarum contra Ieruſalem. Et hæc ſit ludæis per compendium reſponſio. Ad græcos autem ſic

dicimus, q̄ non, quali in oriente circūſcriptus ſit deus, inde uerſus orientem adoremus. Sed cum deus ſit & nominetur lux uera, ob id reſpicendo ad lucem creatam, iam non quidem illã ipſam, ſed factorem eius adoramus, uidelicet ex lucidiori elemento ipſum qui eſt ante omnia elementa & ante omnia ſecula illuſtriſſimum deum honorantes. Fideles autem audiant & diſcant, q̄ hac de cauſa beatiffimi apoſtoli fecerunt Chriſtianorum eccleſias intendere uerſus orientem, ut ad paradifum reſpicientes, unde cecidimus ſcilicet ad ueterem patriam & regionem noſtram, petamus deũ & dominum noſtrum reducere nos illuc unde eiekti exulamur. Ad auſtrum uero intendere ludæis prophetæ præceperunt, q̄ ex auctro quo ad Ieruſalem, ſcilicet ex Bethlehem naſciturus erat dominus. Ideo dixit propheta. Deus ab auctro ueniet, hoc eſt à Noto, qui dicitur Theman.

Q V A E S T I O XXXVIII.

Q V A R E cum Chriſtus ſit circuncifus nos non ſimiliter circuncidimur?

R E S P O N S I O.

C H R I S T V S certe dei filius uenit ad implere legem, ne putaretur contra deum fa-

cere, aut deo qui dedit legem rebellis esse, nam talem esse Iudæi eum hinc inde diuulgabant. Cum autem ipse pro nobis que sunt in lege adimpleuerit, iam non restabat ultra quod nos esse- mus sub lege sed sub gratia. Ideo per Paulum ad ad nos **CHRISTVS** loquitur. Si circumcidi- damini, Christus uobis ad nihil erit utilis. Vnde clare cognoscimus quod alieni à deo sunt omnes qui circumciduntur, siue fideles siue infideles, Iudæi seu Græci, qui gloriantur in lege Mo- saica, non sequentes **CHRISTVM**. Sicut enim omnes qui per sanguinem irrationalium animalium putantes deo immolationem esse of- ferendam, Christi exanguie sacrificium corrumpunt & abominabile faciunt. Ita omnes qui carnem circumcidunt, spiritalem circumcisionem scilicet sanctum baptisma uilipendunt & euertunt. Et rursus aliud simile. Non in lege Christus dia- bolum euacuauit & dæmonas, neque in ea salutem operatus est, sed in Cruce. Vnde legem quidem uidentes dæmones, non tremunt neque timent. Crucem, autem uidentes, sepe tremunt, fugiunt, euanescent, & persecutionem patiuntur.

QVÆSTIO XXXIX.

QVARE omnes fideles nos, cruces quidem conformes cruci **CHRISTI** faci-

mus, sacræ autem lanceæ uel arundinis uel spon- giæ conformia non fabricamus, sunt enim ita sancta ut crux ipsa.

R E S P O N S I O.

CRUCIS certe figuram ex duobus lignis componentes adoramus. At si quis infideli- tum nos accuset quod lignum adoremus, facile pos- sumus ea duo ligna separare, & formam crucis destruere quasi inania hæc ligna reputando. eidem infideli persuadere, quod non lignum colimus, sed crucis figuram. De lancea autem & arundine & spongia hoc facere ac ostendere non possumus.

QVÆSTIO XL.

QVOMODO manifestum est quod melio- rem omnibus sub cælo fidem nos Chri- stiani credimus. Omnis enim fides se ipsam esse aliis diuinio-rem & magis piam existimat.

R E S P O N S I O.

VARIUS de hoc sermo est, & longa de Christianorum fide responsio. At tamen duo quædam uidentur penes nos signa, quæ pietatem nostram, & dei erga nos dilectionem ac protectionem demonstrent. Primum quidem, quod

non inuenimus ab initio seculi gentem aliam inter omnes gentes tot & tantis temporibus impugnatam, & tamen non deletam, præter hanc solam CHRISTI fidem, quæ certe non mansisset indelibilis ab omni natione impugnata, nisi manus dei custodiuiisset & custodiret indelibilem. Secundum autem quod nullus rex Christianorum aliquibus barbaris infidelibus traditus est in mortem, etiam tot nationibus ac gentibus aduersus regnum bella gerentibus. Quinimo non solum regem non opprimere, sed nec imaginem suam de monetis & nomismatis delere cum cruce ualuerunt, etiam quibusdam Tyrannis ad hoc laborantibus. Tu uero noli hanc rem uilem & facilem putare. Nisi enim super omnem fidem, deus hanc nostram elegisset & dilexisset, non utique ipsam in medio gentium tanquam luporum crescentem conseruasset indemnem & inuulnerabilem. Sed neque permisisset deus errantem fidem ubique dominari post incarnationem filii eius & dei nostri, domini IESU Christi usque ad omnes fines terræ. Vnde & ipsum hoc scilicet quod in omni gente creditur euangelium CHRISTI, est testimonium infallibile quod non sit alia fides uerior sub cælo.

Q V A E S T I O X L I .

SI hæc ita se habent, cur Satanæ non dissipat & euerit aliam fidem in terra nisi fidem Christianorum.

R E S P O N S I O .

TANQVAM contrariam ei scilicet & eum euacuantem. Qualis enim sollicitudo (dic mihi) aut quæ cura debeat esse Satanæ ut expugnet Iudæos, uel Samaritas, uel Græcos, aut eos diuidat in hæreses & diuersam fidem. Omnes enim illæ gentes, suæ sunt. Et Satanæ nunquam quæ sua sunt expugnaret, sed quæ dei. Itaque si quis uoluerit, uel ex hoc ipso discere poterit, quod non sit alia fides pia & diuina in terris, nisi solum ea quæ est in CHRISTVM, qui cum deo patre & spiritu sancto uiuit & regnat deus vnus, in secula seculorum.

FINIS LIBRI, S. ATHANASII, DE VARIIS
Q V A E S T I O N I
B V S.

ANNOTATIONES CAPNIONIAE.

REVERENDISSI
MO ET ILLUSTRIS
SIMO SUMMIPON
TIFICATVSETIM

perii Romani Principi Electori,
DN. Albertho Cardinali Bran
demburgensi, Thomas Ansel
mus Badensis, Opifex
Librarius S.D.P.

VM TE VELLE,
Reuerendissime & Illustrissi
me Cardinalis, hoc munere
chartario donare amantissi
mus nostri Ioannes Reuchlin
Phorcensis LL. Doctor, orauit perhumaniter
cui tamen semper est omnis in nos concessa im
perandi potestas, ut quo magis uniuersorum
interesset ueræ theologiæ studiosorum, uolu
men istud in publicum prodire, hoc diligentio

ri à nobis cura, typis & prælis nostris commit
teretur sub tuo foelici numine diuulgandum.
Querebamur autem ego, & mecum Typogra
phus ille meus Iohannes Secerius Lauchensis,
de libelli macro nimium ac obeso corpore, ti
mentes ne tam paruaë staturæ apud Bibliopo
las perinde atq; nani cuiusdam subiret contem
ptu, neue canes paruo emptas carnes uorarent,
ut est in prouerbio. Eam ob rem ut opus hoc
foret aliquanto splendidius, uicissim orauimus
colèdissimum præceptorem & eruditorem no
strum, ne quid intermitteret, quin uel cōmen
tariolos quacuncq; breuitate conscriptos adde
ret. Respondit. Pomiliones quōdam Romano
rum in deliciis fuisse, gemmas item minutissi
mas uenire quàm plurimi, & lembo sæpe per
ueniri quo classe nequeas. Inde fieri, q; non sit
omnis rerum abiicienda exilis statura. Neq; si
bi aiebat esse integrum, propter recens aduer
sum se Theologistarum flagicium, multa hoc
tempore in theologicis calamo edere. Deniq;
nec se tibi sapientissimo uiro præscribere sapiē
di modum decere, ne Sus Mineruam, ut aiunt.
Pollicitus tamen est nihilominus & nobis & cæ
teris S. ATHANASII amatoribus, se uelut
ti peripateticum aliquem in trāsitu uelle succin

etioribus uerbis aperire fenestram, quo facili⁹
 captata occasione de quauis huius libelli questi
 one nostri possint artificiosa inuenta excudere.
 Nobis igitur præpropere tanquam in aliqua
 porticu deambulans, ad quemlibet articulum
 sermone quotidiano & simplici, non domi que
 sita uenustate, pensum perfoluit. Submittens
 omnia sua dicta determinationi ecclesiæ. Quæ
 unâ cū ATHANASII libello instar An
 notationum Capnioniarum tuæ offero excel
 lentissimæ dominationi, cui me opto fore gra
 tiosum. Vale.

AD QVAESTI
 O N E M I.

DIXIT REUCHLIN.
 Iudæorum hæc sententia est,
 q̄ multa de deo reperiantur in
 fide, quæ omni nationi comu
 nia sint, Potissimum uero Iu
 dæis, Christianis & Ismaelitis, ut scripsit Rabi
 Moyses Aegyptius in libro primo perplexo
 rum capite septuagesimo primo, his uerbis.

אין ספק כי יש ביניהם ר
 דברים שבלים של שתנו
 רל היחודים והנוצרים ו
 והישמעאלים

Id est. Non dubium
 quin sint interea sermones comunes tribus no
 bis, scilicet Iudæis, Christianis & Ismaelitis. Idq̄
 maxime uerum inuenitur inquirentibus de uni
 tate in deitate, quando non potest ostendi ulla
 gens quæ non credat unam solam rerum omni
 um causam primam. quocunq̄ illa uocetur no
 mine, pro linguarum, & populorum diuersita
 te, ut Hebraice אלהים Elohim. Chaldaice

אלהי Eloha. Arabice الله Alla.

Armenice Artziburtzis. Græce ZEYC.
 Romane DEVS. Teuthonice THEVTH
 q̄d & ægyptiorum quondam fuit, teste Platone
 in philebo. Gallice Dieu. Italice Dio. Alemani
 ce Got. Sicq̄ de aliis orbis terrarum natiõibus
 & linguis. Quanquam fuerunt qui appellati
 sunt Athei, id est Indiuini, quod de Zadokæis
 meminerunt inter Hebræos, & de Diagora Me
 lio, Protagora Abderite, Luciano Samosatensi,
 Theodoro Zenonis auditore Cyrenæico, Eue
 mero Tegeate, Epicureisq̄ compluribus, inter

Græcos . non tamen eō nominati sunt Athei ,
 q̄ fuissent sine deo, id est q̄ nullum esse deum
 affirmarent, sed q̄ negassent plures deos esse,
 per quos uniuersi natura regeretur . Ita enim
 librum suum Protagoras incepit. περὶ θεῶν οὐκ'
 ἔχω εἰδέναι οὐτε ὡς εἰσὶν, οὐτε ὡς οὐκ' εἰσὶν. Id est. De
 Diis necq̄ ut sint necq̄ ut non sint habeo dicere.
 Quare Atheniensium iussu (ait Cicero) urbe
 atq̄ agro est exterminatus, libriq̄ eius in con-
 cione combusti. Quin potius unum solum deū
 affirmantes, multos & tam uarios esse deos ne-
 gabāt. Quemadmodum & Zadokæi angelos
 non admittebant dicentes, Deum operari oīa
 in omnibus. Antiquissimus igitur sermo & pa-
 trius est omnibus hominibus, ut inquit Aristo-
 teles in lib. de Mundo, q̄ ex deo omnia & per
 deum nobis constant. hanc sententiam Apulei
 us Madaurensis latine sic transtulit. Vetus opi-
 nio est (inquit) atq̄ in cogitatiōes omnium ho-
 minum penitus infedit Deum esse. Hunc autē
 humana ratio facile cogitabit unum solum me-
 rito suspicari qui sit omnium primus. Quale in
 octauo naturalium Stagirita probat. ὅτι ἀνάγκη
 εἶναι τι ἐν ἡμῶν αἰσθησῶν καὶ πρῶτον κινουόν. Id est, q̄ necesse
 est esse aliquid unum & sempiternum & pri-
 mū mouens, & in causis, unam esse causam pri-

mam in xi. metā tā physica idē Aristoteles per
 multa retia uenatus est. quibus ita cum Home-
 ro concludit. Vnus ergo sit princeps, quē pau-
 lo ante nominauit deum uiuum, sempiternum
 optimum. licet comunis interpretatio habeat
 deum animal sempiternum, optimum. Quod
 & Cardinalis Bessarion in lib. tertio contra Pla-
 tonis Calumniatorem approbat, citando san-
 ctum Thomam & Alberthum Magnum. Ea
 tamen uarietas ex profodia oritur. Nam ζῶον
 penultima circūflexa designat animal. Sed ζῶον
 accētū acuto in fine, significat uiuum seu uiuēs,
 & hæc est linguæ græcæ proprietas, quicquid
 dicat alioqui doctissimus Bessarion.

IUDAËI sane usq̄ ad sanguinem cō-
 tendunt atq̄ certant vnum
 solum esse deum. Illorum enim lex dicit. Deute-
 ron. sexto. Audi Israel. Dominus deus noster
 deus unus. Et Malachiæ secundo. Nunquid
 non deus unus creauit nos

PAGANI multorum deorum cul-
 tores asserunt summum
 deum rerum omnium autorem, unum esse. Ita
 enim Homerus Iliados viii. Iouē dicere ostēdit.
 Ἰούερον ἐγὼ πάτερ τ' εἰμὶ θεῶν πάτερ τ' εἰμὶ ἀνθρώπων.
 Id est. In tantum ego ultra sum deos, ultraq̄ ho-

mines. Et in quinto, cū Pallada & Iunonem facit ad louē proficisci sic ait. *εὔρον δὲ κρονίωνα, θεῶν ἀτορ ἡμενον ἄλλων. ἀκροτάτη κορυφή πολυδιδράδος εὐλύμπιο.* Id est. Inuenerunt autem Saturnium uidelicet Iouem, diis sine sedentem aliis, hoc est seorsum ab aliis diis sedentem, summo uertice eminentissimi olympi. Quo intelligi datur, in summo constitutum deum, non alium habere deum sibi collegam, sed unum solum esse Deū summum. Et Orpheus in hynnis. *Ζεὺ κρόνιε, σκηπτοῦχος, καταιβάτα, ὄβριμόθυμε, παντογένηθλ' ἀρχὴ πάντων, πάντων τε τελευτή.* Id est. Iupiter Saturnię sceptriger, penetratiue, magnanime, omniū autor, principium omnium, omnium ὃς finis. Est ergo unus, quia primus à quo omnia, quem Calimachus cognōiat *πανυπέριστον*, id est prorsus summum. Et Sophocles Iustino martyri sic ait. *Εἰς ταῖς ἀληθείαισι, εἰς ὅτι θεός, ὃς οὐρανὸν τέτυχε καὶ γῆν μακρὰν. πάντων τε χειρῶν οἰδμα, καὶ ἀνέμων βίας.* Id est. Vnus in ueritate unus est deus, qui cæli fabricauit, & terram longam marisque spectabilem undam & uentorum uiolentias. Quos igitur uulgo nominamus idololatrias, illi ecce, illi unum solum deum confitetur omnium rerum autorem, patrem deorum & hominum. Et ut Pindarus in Nemea, regem immortalium. Licet inferiores potestates quasi aliquos nutus dei

summi, ad creaturas destinatos appellent Deos, ut nos angelos, quos & uenerant sicut nos sanctos.

SARACENI Arabes & Agareni, quos Turkas dicimus, Vnum summum Deum colunt, adorant, & ei se soli seruire fatentur. Nam scriptum est in Alkoran, id est in lege seu lectura eorum Azoara secūda sic. Omnes homines, deum uetri priorumque factorem, qui terram in imo, cæli in summo disposuit, & imbres ac arbores, earumque fructus producit inuocantes time te, eique nullum existere parem firmate. Et in Azoara xxv. Nullatenus uobis deos diuersos statuere, quoniam non est nisi solus vnus, & illi adorare, eius enim sunt uniuersa cælestia atque terrestria, & omnis bona lex atque recta. Cur alium que eum inuocatis? Quid nisi ab ipso comodi uel uictus habetis? Et in libro de doctrina Mahometh. Quid est lex. Respondit. Fides. Quæ fides? Ait. Non dii, sed Deus ipse vnus sine particeps.

CHRISTIANI etiam confitentur unum solum simplicissimum Deum Trisypostaton, id est. Trisubstantialem. Et hoc est quod S. Atha-

nalius ad primam Quæstionem respondit, quod Christianorum sit fides Vnum trisypostatum esse deum. Est enim (inquit) indiuidua in tribus subsistentiis unius essentiæ deitas. Qualem pluralitatem in diuinis doctissimi semper omnium gentium odorati sunt.

IUDAËI Sentiunt circa deum aliquam pluralitatem. Dixit enim illis per prophetam Malachiam, Summus deus Tetragrammatus Sabaoth. Si pater sum ego; ubi est honor meus, & si domini ego, ubi est timor meus. Quo in loco deus Tetragrammat⁹ non se dominum singulariter, sed dominos **יהוים** appellat uere pluraliter. Est namque Adon dominus numeri singularis, à quo Adonim domini, per declinationem numeri pluralis, & tamen id retulit ad se solum cum dicit timor meus. Hoc timētes Septuaginta Interpretes, quos nostra sequitur translatio, dominus singulariter traduxerunt. Et Ionathan Chaldaice Ribbon, id est Magister traduxit. Vnde miror hoc in loco sanctum Hieronymum alioqui diligentissimum notatorem obmutuisse. Sed ut ait Oratius, Sepe bonus dormitat Homerus. Iuniores hebræorum non erubescunt nomē excellentissimū summi Dei, per tria puncta designare.

PAGANI Circa unitatem deitatis laborantes, etiam deprehenderunt aliqualem pluralitatem existentem supra omnes alios deos. Fabulantur enim louē unum & excellentissimum deum, sine ulla commistione solum è capite suo Mineruam genuisse, ut scripsit Hesiodus in Theogonia, quæ certe præualeat omnibus Diis, iuxta Homerum in hymno Apollinis de Minerua sic.

Ἡ πάντων μακάρεσσι μεταπρέσβη ἀθανάτων. Id est Quæ omnibus beatis præualeat immortalibus. Neque quenuquam cōturbet sexus sceminini nomen, solent enim deum qui neque sexum habet, neque proprium nomen, quandoque masculino genere quandoque sceminino proferre. Vnde in Orphica Theologia de loue ita canitur. *Ζεὺς ἀρρῆν γένετο Ζεὺς ἀμβροτος ἐπέλετο νόμφη.* Quod Apuleius in libro de Mundo sic interpretatur. Iupiter & mas est & scemina nescia mortis. Cognominatur itaque Minerua *μονογενῆς μέγιστος θεὸς ἕκγονος*. Id est. Vnigenitus magni louis natus. Quare Orpheus in hymnis Mineruam sic alloquitur, *ἀρρῆν μὲν καὶ θῆλυς ἔφω.* Id est. Vir quidem & scemina producta es. Vnigenitus autē ideo dicitur ab eodem autore, quod solus de solo patre genitus, quod quidem in nullo aliorum

deorum inuenitur, quare dedit ei pater omnē
potestatem in cælo & in terra, quam nunq̄ uult
refragari. Sic enim Mars in quinto Iliados corā
Ioue aduersus eam loquitur. *πύτην δ' οὐτ' ἐπι
προπλάσσει οὐτ' ἐπιέρω. ἀλλ' αὐτίς, ἐπεὶ αὐτῶς ἐπέ
ναο πατὶ δ' αἰδῆλον.* Id est. Hæc nec uerbo coeres
nec facto, sed indulges, eo q̄ tu ipse genueris
puerum ignotum. Quo fermōe Iupiter in iram
concitatus obiurgauit Martem, quoniam illam
constituit gerere supra omnes deos primatum
quæ sua est sapientia, de uertice capitis sui nata,
& de corde prolata, quæ alio nomine dicitur
αὐσὸν id est uerbum patris seu uox. qua fecit oīa
ut in Orphicis adiurationibus legit̄ his uerbis.
*οὐρανὸν ὀρκίζω σε, θεοῦ μεγάλου σοφὸν ἔργον, αὐτὴν
ὀρκίζω σε πατρὸς, τὴν φέγγατο πρῶτον, ἡνίκα κόσμον
ἀπὸντα ἑᾶς σπείξατο βασιᾶς* Id est

Cælum adiuro te Dei magni sapiens opus.

Vocem adiuro te patris, quā locutus est primū
quādo mūdū uniuersum suis firmavit cōsiliis.

Duo hic præstanti æstimatione digna com
memorant̄, quibus pater fecit uniuersum, *αὐδὴ*
id est uox, qui à græcis Theologis logos dicit̄,
& à nobis uerbum. Deinde *βελή* id est consiliū
quod Orpheus pluraliter protulit, nō propter
rem quæ una est, sed propter duplicem emana
tionem. Producitur enim & à Ioue & à Miner

ua Bule, ac pro nostro captu prius quidem na
scitur Minerua, deinde sequitur Bule .i. consi
lium, quæ duo æqualem habent cum patre po
testatem, & nominantur duo prudentes partus
Iouis. ita scilicet græce, *περίφρονα τέκνα*, ut in He
siodi Theogonia legitur his uersibus.

*πρώτην δ' κούρην θλακώπιλα τειροφρίαν
ισὸν ἔχε(εν πατὶ) μένος, καὶ ἐπίφρονα βούλην.*
Id est. Primam certe filiam cæliis oculis Trito
niam, æqualem habentem patri potentiam, &
prudentem Bule .i. consiliū. His omnibus
acuto iudicio libratis palam conspiciamus, apud
antiquissimos græcorum quos & Paganos, &
Idololatrias appellamus, in deo esse unitatem
& pluralitatem, ut puta Iouē deum, & ex Ioue
Mineruam deum, & per Iouem atq̄ Mineruā,
Consiliū deum, tria unum, & unū sup̄ oīa.

ARABES Saraceni, Agareni, &
Turke pariter aliquam
inuenerunt in una deitate pluralitatem. Legit̄
enim in Alkoran Azoara xxxiiii. ubi Deus illis
sic loquitur. Non est quicquam à nobis abscon
ditum, qui certum modū atq̄ mēsuram ubiq̄
seruamus, uentis imperantes, & imbres ad rerū
uegetationem è cælo dimittentes, uitam dam⁹,
& mortem inducimus. Nos quoq̄ natos & na
scituros agnoscimus. Nos item hominem de

terra & luto plasmuimus. Ecce qui non habet
parem, qui non habet participem, seipsum plu-
raliue appellat, quãquam reuera nihil aliud ex
omnibus creatis sibi in creando & plasmando
illum auxilium p̄stitit. Vnde sequitur in Azo-
ara xxv. Ipse itidem deus uos creauit, & perire
faciet. Idem ipse tamen unus solus creator uere
affirmat superius dicēs. Vitam damus, & mor-
tem inducimus. Sed quonam modo hanc plu-
ralitatem in diuinis explicet Alkoran audiam⁹,
ait enim in eadem Azoara xxv. Ipse nanq; de-
us & spiritus suus benedictus hunc librum ue-
racissimum composuerunt. Habes iam dicitatē
scilicet binarium in diuinis, eorum qui Alkorā
composuerūt, Et nihilominus unam essentiam
cum dicat in Azoara xli. Hunc librum ambi-
guitatis expertem à Deo totius mundi compo-
situm, tuum opus dicent increduli. tu uero dic
solum deum hunc fecisse. Adhuc autem addi-
tur deo Verbum, quod greci logon dicunt, ut
in Azoara xi. Iesus Mariæ filius, dei nuncius,
suusq; Spiritus, et Verbum, Marię cælitus mis-
sum. Quo sermone distinguit Spiritū & Ver-
bum. Habes ergo mittentem, habes Spiritum,
habes Verbum, q̄ est lux mūdi illuminās oēm
hominem. Ergo dicit Alkoran in Azoara Ll.

Tibi quidem qui librum & legem ignorabas,
nostrum Spiritum mittētes lucem prębuimus.
Quæ pluralitas erupit tãdem ab ore Arabum
etiam inuitis sediciosissimis Mahometi præce-
ptoribus Theologistis. Quanquam mox quasi
huius sermonis pœnitens subiunxit in Azoara
xii. sic dicens. Sciendum quidem eos incredu-
los esse qui IHESVM Mariæ filium deum
esse dicunt. quod sæpe multumq; repetit Ma-
hometh, suosq; Arianos & Nestorianos hui⁹
perfidia scaturiginem & hæresiarchas temera-
rie sequitur. Ait enim Arius. *μόνος ἦν ὁ θεὸς καὶ
οὐκ' ἦν ὁ λόγος σὺν αὐτῷ. εἴ τα θελήσῃς ἡμᾶς ἀμισητῆ-
σαι, τότε παρῆκε ἄσπιν, καὶ ἀφ' οὗ γέγενεν, ἀνθρώπου
αὐτῷ λόγον καὶ ὕπν, καὶ σοφίαν, ἵνα ἡμᾶς δι' αὐτοῦ ἀμ-
μισητῆσθ.* Id est. Solus erat deus, & nō erat Ver-
bum cum eo. Deinde uolēs nos creare, tunc fe-
cit ipsum. & ab eo q̄ factum est, nominauit ip-
sum Verbum, & filium, & sapiētiam, ut nos p̄
ipsum crearet. Hæc Arius hæreticus. At Nesto-
rius uideamus quid Cyrillo rescripsit. Qz Ver-
bum dei non sit ex Maria natum. *ὡς καλεῖσθαι
καὶ τὰ ἀκελεστήραν προσηγορίαν τὴν ἁγίαν πνεῦμα χει-
ροτόκον, οὐ θεοτόκον. i. q̄ uocare debeamus secun-
dum diligentiore[m] appellationem, sanctam uir-
ginem, Christi matrem, non dei matrem. Hæc
Hæreticorum factio diuisit Arabas à Christia.*

nis. Vade omnis Thurcarum perfidia & Ma-
homethi lex contra Christianos excogitata fi-
ctaque est, circiter annum à natiuitate Domini
sexingentesimum, non dei colendi gratia, sed
dominandi libidine, cum Heraclius Imperator
grauem, ut aiunt, exactionem in Persas & Me-
dos statuisset. Inde ortum est perpetuum ortho-
doxis cum Thurcis bellum, quo plus quàm dimidia
Christianorum pars absumpta est. At illi uide-
rint quibus ecclesiae sanctae cura committitur,
num sit cōsultius in omni literarum publico gy-
mnasio libros & linguas infidelium comuni sti-
pendio docere, quibus fraterne conuincantur,
comunicatis mutuo utrorumque linguis, & docta
loquēdi seruata inter se proprietate, quàm tot sum-
ptibus & quidem intolerabilibus aduersus eos
arma & exercitus frustra parare, quibus hactē-
nus cum magno nostro malo restiterunt. Spiri-
tus enim sanctus uariis linguis gentes in unitate
fidei congregauit, non gladio, quem iussit Chri-
stus in uaginam recondere, non contumeliis,
ne dicamus fratribus nostris Raa, nō librorum
combustionibus, non sophisticis elenchis, non
syllogismorum retiaculis, nō Theologistarum
captiosis inuentiunculis. Sed ex uariis linguis
oraculorum sancta inspiratione, ac sermōe sim-

plici, puro, & cordibus nostris cum mansuetu-
dine insito verbo quod possit saluare animas.
Mea etenim opinio illi benigno. suasu ad nos
duci possent qui trahi non possunt. Eis autem
aliquid ignosci de ritibus, praestaret fortasse, ut
rectae fidei saltem uera hypostasis liberius acce-
ptaretur, ne singula ipsis ad Lydium lapidem,
ut aiunt, & ad logicam uafriciam essent explor-
anda. Quod recte insinuat hic sanctus Atha-
nasilus. Quippe religiosae (inquit) pietatis mo-
dus fide sola nullōque scrutinio cognitus &c.

TRISUBSISTEN-

TIALIS. Pro Trisypostatos uocabulo tra-
duxi. Sane uolueram magis concinne ac pro
linguae latinae decoro speciosius uertere *τρισυποστατος*.
τρισυποστατος. i. Trisubstantiuus, si non me retraxis-
set beatus Augustinus de Trinitate libro septi-
mo capite quarto, qui dictum est (inquit) à no-
stris graecis una essentia & tres substantiae, à la-
tinis autem una essentia uel substantia, tres personae,
nō. n. aliter in sermone nostro latino essentia quae
substantia intelligi solet. Et eiusdem cap. quinto
in fine. Fortassis igitur commodius dicunt tres
personae quae tres substantiae, haec ille. Gregorius
autem Nazianzenus in libro de laudibus Atha-

nasit hanc synonymorum perplexitatem, non usq; ad uiuum. resecat, præsertim cum tendant in unam & eandem intelligentiam, ait enim sic. Cum dicimus una vsia & tres hypostasēs, illud quidem naturam designat deitatis, hoc autem trium proprietates. Idem consimiliter sentientibus Italis, sed propter linguæ suæ angustiam & nominum penuriam nō ualentibus ab essentia segregare substantiam, hoc est, ab vsia hypostasim, propterea introduxerūt personas ut nō tres essent recipiantur. Quid sit? Sanè res ridicula & miserabilis, putatur fidei esse diuersitas, hæc tam uilis circa sonum contentio, postea Sabellismus istic excogitatur tribus personis, & Arianismus tribus substantiis, scilicet cupiditatis superandi & affectati honoris figmēta. Hęc omnia Nazianzenus. Vbi simul mirum in modum extollit inter omnes Athanasii uirtutes hęc potissimum, q̄ beat⁹ ille & uere homo dei (ut uerbis Nazianzeni utar) magnus animarum œconomus, ad animum & ad mentem in quolibet diffensione habebat respectum. Vocauit enim ad se utranq; partem in fide contendentium, mansuete ac perhumaniter, & cuiuslibet mentem ac intelligētiam eorum quæ dixissent scrutatus, cum inuenisset eos nihil distantes in

ratione, & q̄ ipsa re consentirent, mox cōdona uit & ignoscendo coaptauit uerba rebus. Hęc Nazianzenus. Legatur ad hæc episcoporum in Alexandria congregatorum epistola Decretalis ad Antiochenos, quæ idem de illo & diffusius tractat. Hęc sanctus Athanasius. fecit. Hęc uirtus & hi mores à sanctis laudantur. Perditi autem & damnati homines alios habēt mores, qui uitia sua dialecticis artibus fucare conati, bonos & christianos uiros per aucupia uerborum moluntur deprauare, ac à recto abducere, omnia uerba dicta & scripta eorum quibus inuidet aut quos odiunt in peiorem partem falso interpretantes, ac magis amantes dispergere q̄ colligere, quapropter nisi resipiscant, horrenda hæc illis dicet Christus. Discedite à me maledicti in ignem æthernum, qui paratus est diabolo id est detractori, et angelis eius, hospes eram & non collegistis me. Et dicent ei, quādo uidimus te hospitem & non ministrauimus tibi. Tūc respondebit illis dicens. Amen dico uobis. Quatinus non fecistis unī de minoribus iis, nec mihi fecistis, & ibunt hi in supplicium æthernum, ista ueritas legitur in euangelio Matthæi capite uigesimo quinto. De qua nemo debet dubitare. Neminem planè pharisæorum hypocrisis iuuabit ad salutem.

AD QVAESTIO
NEM II.

DIXIT Reuchlin. Quod hic sumit argumen-
tum ab opere & exultatione cordis, recte
fit. A sancto enim Paulo accepimus, quæ sint
opera carnis & quæ opera spiritus, ad Galatas
quinto, ubi charitas & gaudium sunt opera spi-
ritus sancti. Ideo dicit **ATHANASIVS**
ab operibus & exultatione cordis quod a regio
propheta edoctus est, qui ait in psalmo quarto
Signatum est super nos lumen uultus tui domi-
ne, dedisti læticiam in corde meo. quod mora-
liter exponitur ibi de gratia & beneficio gratie
baptismalis. Loquitur autem de coniecturali cog-
nitione quæ ex operationis forma cognoscitur
iuxta Metaphysicam Aristotelis uolumine vn-
decimo, qua etiam cognoscibilis est anima se-
cundum Peripateticos libro secundo de anima.
Sic potest quis conicere se esse in gratia & ita
baptisatum, baptismate fluminis, quod maxime
fieri potest tempore festorum, cum homo ab
aliis abstractus, deo plus intendit. Alias autem
uerum quoque est quod Iob dicit capite nono.
Integer ego, non cognosco animam meam, quod
nos ita legere consueuimus. Etiam si simplex fu-
ero, hoc ipsum ignorabit anima mea. Quod con-

firmat Salomon capite ix. Ecclesiasticis. Tam a-
morem quam odium non cognoscit homo, quod
nos ita uulgo legimus. Et tamen nescit homo
utrum amore an odio dignus sit.

AD QVAESTI
ONEM III.

DIXIT Reuchlin. Hic sanctus Athanasius
uarias ostendit de Angelorum creatione
doctorum sententias. Constat autem alijs de-
creuisse ante primum diem mundi constituti an-
gelos esse creatos, ut docet sanctus Hieronymus
in epistola Pauli ad Titum capite primo. Et Da-
masenus libro secundo cum similibus. Alios
autem primo die creatos arbitrari, ut est Epi-
phanus, quem Sanctus noster citat, & reliqui
doctores. Super quo uide Magistrum in secu-
do sententiarum distinctione secunda, & Au-
gustinum undecimo libro de ciuitate Dei capi-
te nono. Alios demum secundo die, ut sunt he-
breorum Magistri. Nam Rabi Eliæzer sic ait.
וְבְיוֹם הַשְּׁנַיִם נִבְרָאוּ הַשְּׂבָלִים
Id est. Et in die secundo creatæ sunt intelligen-
tiæ. De quo in Thalhuma tractatur parte pri-
ma. Et in Hortinucis libro secundo. Cuncti autem
qui Moyse legem tenent dixerunt, quod omne ens
præter Deum ortum sit post priuationem. &

q̄ de⁹ ante t̄pa solus fuerit. Sic. n. Rabi Moyſes
ægyptius in libri Perplexorū ſecūdi ca. xiii. ait.

השם ית לברו היה נמצא
ולא דבר בלעדיו לא מלאך
ולא גל גל ולא מה שבתור
: **אלה** Id est. Deus (exaltetur) solus fuit

ens, & nulla res præter eū, non angelus, & non
sphaera, & non id quod in medio sphaeræ. Tem
pus etiam creatum quoc̄q̄ est quia motui adhe
ret, & ideo dicitur esse de uniuersitate creatura
rum. Dicunt autem. ideo angelos esse creatos
ſecundo die, ne si primo die fuissent orti, crede
retur de angelis q̄ fuissent cooperatores dei in
mundi creatione, nunc autem solus Deus im
mediate creauit mundum.

AD QVAESTIONEM III.

DIXIT Reuchlin. Causas addendas esse
quarum mentio in sancti Augustini libro
vndecimo de ciuitate Dei habetur cap. xix.

AD QVAESTIONEM V.

DIXIT Reuchlin. Audiamus etiam Paga
nos. Nam Theophilo quondam Apollin
em Colophone roganti, an ipse deus esset nec
ne. Respondit Apollo multis uersibus, quid sit

Deus, & tandem conclusit hoc hemistichio.
μικρὰ δὲ θεοῦ μερὶς ἀγγελοὶ ἡμεῖς. Id est. Parua au
tem Dei portio angeli nos. Et alibi dixit Apol
lo. Iste (inquit) ignis uere deus est, nos autē mi
nima uirtus angelica sumus. Quomodo autem
illud portionis uocabulum intelligatur. Ex alio
quodam Apollinis oraculo sic dicit̄. ἔσ' ὑπερ
φανίον πυρὸς ἀφείρου ἀίθρομενὴ φλῶξ. ζωογόνοσ. πάν
των πηγὴ, πάντων δὲ καὶ ἀρχὴ. Id est. Est supercæ
lestis ignis incorruptibilis calefaciens flamma.
uitæ parēs, omnium fons, omnium etiam prin
cipium. Haud absimiliter sanctus Dionysius de
cælesti Hierarchia cap. ii. de Deo sic ait. Quan
doq̄ deum laudant de medijs, ut ignem inno
cuae lucentem, ut aquam uitalis complementi in
ductricem. Est igitur Deus flamma, uitæ parēs
& fons omnium, & principium. Inflammatio
autem illa & fontana emanatio in creaturas, ni
hil aliud q̄ creationem significat. quam largiflu
am inundationem seu creatoris largitatem He
braei **שפע** pprie nominant. Sic Rabi Moy
ses Maimoni in ſecundo perplexorum cap. xii.

**נאמר שהעולם נתחדש
: מ'שפע הבורא** Id est. Dicamus q̄
mundus nouatus est de largifluentia creatoris.

מפני הדמות בעין המי
תשובה Id est. Per similitudinem sicut

fons aquæ effluentis. Hæc ille. Est igitur Angelus igniflui fontis proximus riuus. Et ut uerbis utar Iohannis Chrysofomi in Panegyrico de angelis primo. δέντρον ὡς μετὰ τὸ πρῶτον, ὃ ἔστι τὸ φῶς τῶν φῶτων, λέγεται ὁ ἄγγελος. Id est. Secundum lumē post primum, quod est lumen luminum, dicitur angelus. Et secundum Damascenum, Intellectuale lumen, ex primo & carente principio lumine, illuminationem suscipiens. Sic Dionysius in diuinis nominibus capite iiii.

Εἰκὼν ἔστι τῆς θεοῦ ὁ ἄγγελος, φανέρωσις τῆς ἀφανοῦς φωτὸς, ἑωσπῆρον ἀκρουφνῆς. ἀφίσταται. ἀλώβητον. ἀχραντὸν. ἀκκλησίωρον. εἰσοδεχόμενον. ὅλην ἐθέμιον εἰπεῖν τὴν ὠραϊότητα τῆς ἀγαθοτύπου θεοφειρίας. καὶ ἀμιγδα ἀνελάμπτων ἐν ἑαυτῷ καθάπερ ὄν τέ ἔστι τὴν ἀγαθότητα ἢ ἐν ἀδύτοις σιγῆς. Id est. Imago dei est angelus,

ostensio occultæ lucis, speculum purum, nitidissimum, incoinquinatum, immaculatum, incontaminatum, suscipiēs totam (si phas est dicere) pulchritudinem boniformis diuinæ speciei, & sincere resplendēs seu repræsentans in se ipso quantum possibile est eam quæ in adytis & secretis habitat bonitatem.

SARACENI autem & Arabes in Alkoran de hac emunctione lucis non nihil scriptum habent Azoara trigesima tertia. ubi Sciendum est om̄ibus (inquit Mahometh) Deum cæli terræ & lucem, comparari lychno lampadis, vitreæ stellam clarissimam imitantis, & ex arborum fructu ferè lucentem, sine foci attractu, uidelicet oliuæ nec orientalis nec occidentalis accēse, qui suam lucem clarissimam cui uult patefecit. Et Azoara quinquagesima sic. Vnde mundū fulgoribus & custodib⁹ decorauit. quod de angelis aperte intelligitur. Ex quibus omnibus facile colligimus naturam luminis creati, quantumcunq; puri, à natura luminis creantis per infinitum distare.

AD QVÆSTIONEM VI.

DIXIT Reuchlin. Non solum tot Angeli sunt quot res sensibiles, ut putauerūt quondam sapientes, apud quos omnis uirtus actiua in corpore quæ non apprehenditur sensu uocabatur angelus. Nec solum millia sunt angelorū ut Deuteronomii trigesimo tertio. Cum eo sanctorum millia. Et non solum decem millia, ut Psalmo nonogesimo. Decem millia à dextris tu

is. Nec solum decem millium millia, ut Psalmo sexagesimo septimo. Currus dei decem millia multiplex millia lætantium. Neq̄ solum millia millium, & decies centena millia millium. Danielis septimo. Millia millium ministrabāt ei. & decies centena millia millium assiste bāt ei. Quæ uerba prophetæ Iohannes Chrysostomus in panegyrico de Angelis tertio dicit esse scripta de supernis uirtutibus & potestatibus. *ὁ δὲ θεὸς ἰσχυρὸς ἀνεπιφανὴς ἀνεκδιέκτιστος ἀνεκμετρίωτος ἀνεκλογιστός ἀνεκψηφιστός ἀνεκἀριθμητός ἀνεκμετρίωτος ἀνεκψηφιστός ἀνεκἀριθμητός*. Id est. Quas numerans innumerabiles ostendit, & indeterminata mensura non mensurabiles repræsentauit. Consentit Iob vigesimo quinto capite. Nunquid est numerus militum eius, ac si diceret, non est. Sed sunt innumerabiles quoad nos, ita exponit Gregorius illic. Et de casu angelorum & de numero eorum multi multa scripserunt. Verius autem est, q̄ numerus ille nobis sit incognitus. Ita Augustinus & alii, ut Magister in libro sententiarum secundo, distinctione nona in fine. quod ostendere conatur Beatus Thomas in secundo, distinctione tertia. Idcirco factus ATHANASIVS hoc in loco multorum opiniones solum recenset, nec figit pedem. Et quia citat uerbum Moyli quod scribitur Deuter. trigesimo secundo, Sci-

endum est q̄ Hebraica ueritas eo in loco nihil commemorat de Angelis. Sed græcus autor græcam translationem sequutus est Septuaginta Interpretum, qui aliquando plus sunt Paraphrastæ q̄ interpretes. Rectius igitur id latina legit ecclesia secundum hebraicam ueritatem Constituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Israel. Quod exponit Rabi Salomon. pro numero filiorum Iacob, qui erant septuaginta quando ingrediebantur ægyptum, secundum q̄ scriptum est Genesim quadragesimo sexto. Omnes animæ domus Iacob que ingressæ sunt in ægyptum fuere septuaginta. Et sic partitus est Deus homines in terris per septuaginta linguas, ut idem affirmat autor. Quod autem legitur in Breshith Rabba, deum quotidie creare cœtum angelorum, id autore Perplexorum lib. ii. ca. vi. intelligendū est de uirtutibus q̄ sunt

הכחות האישיות הטבעיות והנפשיות Id est. Virtutes singulares naturales & animales. Omnis enim uirtus quæ dedit deus super quacunq̄ re uocatur angelus missus super illa re.

AD QVAESTIONEM VII.

DIXIT Reuchlin. Assentitur Dionysius in libro de diuinis nominibus capite quarto, cum de dæmonibus sic ait. Quapropter hoc ipso quod sunt, ex bono sunt atque boni, & pulchrum bonum quod desiderant, dum uidelicet esse, uiuere, intelligere, quæ quidē entia sunt desiderāt. Sed priuatione quadam & fuga casuque à conueniētibus sibi bonis, mali appellantur. Recte igitur Athanasius, quem Damascenus cæterisque sequuntur, ait, quod inter se distāt proposito & uoluntate, illi in malo obstinati, isti in bono confirmati. Vide Magistrum in secundo libro distinctione quinta.

A D. Q V A E S T I O N E M VIII.

DIXIT Reuchlin. Diuersa hominū doctorum opinio est de angelorum inter se substantia seu essentia. Quidam enim putāt quod semper alter differat ab altero specie, omninoque in unica specie sit unicus angelus, ueluti sentiunt beatus Thomas cum sociis suis. Alii, quod multi possint esse unius speciei angeli, & hoc ut probabilius amplectuntur, ne una tota species sit damnata, ut Scotus & eius philosophiæ sectatores. Reliqui tenent quod sicut omnes homines sint unius speciei humane, ita omnes angeli sint uni

us speciei angelicæ. Et hæc est opinio nostri Athanasii, cui cōcordat sanctus Chrysostomus in Panegyrico de angelis primo, cū de uniuersis & singulis angelis ita querit. *πῶς μὲν οὐσίας ὄντες, οὐ μίαν οὐδὲ ὁμοίαν τὴν μορφήν καὶ τὴν ὁπλισίαν ἔχει γὰρ ἐπιδημοῦντες ἐπιτελέουσαι ἀνθρώπων.*
Id est. Quomodo unius substantiæ existentes, non unam ac similem formam & uisionem in terra uersantes ostendunt hominibus. Astipulatur Anselmus in libro Cur Deus homo, ubi ait Omnes angeli sunt unius naturæ. Damascenus (fortasse melius) nos arbitrat nescire, sint equales an distent inter se. De ordinibus autem Angelorum nemo perfecte nouit nisi Deus qui eos ordinauit. & angeli suarum cōditionum haud ignari. & ii quibus illi se insinuare dignati sunt, teste Dionysio in Cælesti hierarchia capite vi. ubi se ab eximio præceptore suo asserit accepisse angelorum ternas trinitates. quem ecce sanctus Athanasius noster hic allegat, cum insigni præfatione honoris dicens. quod ille Magnus in theologia Dionysius nouē choros distinxerit. Quapropter male hallucinatum in sacris literis merito quodā dicunt Laurentium Vallam, qui hos libros Dionysio inscriptos, non permisit fuisse illius Areopagitæ, quem Apostolorum acta in

dicant. Profecto minutulis ut uideatur argumē-
tis seductus contra uetustissimas eorum libro-
rum inscriptiones atq; titulos. Primo, quasi nō
posset esse philosophus qui Reipub. præsit. Se-
cundo, quasi non potuisset eclipsis solis à Pale-
stina in Achaiam siue Græciam pertingere, cū
id faciat quilibet etiam lunæ defectus. Tertio,
quasi non possit aliquis admirationem suam su-
per quodam stupendo negocio uel propinqs
sibi & uicinis significare. Quarto, quasi Catalo-
gum illustrium uirorum contexētem oporteat
omnium meminisse, nec ei liceat quenquā trāsi-
re aut ignorare. Hæc friuola sunt, me iudice,
enthymemata, in repellēdis ueterum autorum
ecclesiæ sententiis. Scripsit de hoc Phlegon, te-
stante Origene in libro secūdo contra Celsum
Necq; certe præsumitur tanta grauitate uir, tan-
ta doctrina, & tanta sanctitate præditus, quem
cunq; tādē eiuscemodi seueri Aristarchi ho-
rum librorum autorem suspicabuntur, instar
apocryphorum esse mentitus qui de diuinis no-
minibus capite quarto se cū apostolis Petro &
Iacobo, & sancto Hierotheo, & sancto Timo-
theo, cæterisq; pontificibus in obitu beatissimę
Virginis Mariæ asseruit presentem fuisse. Nō
igitur Apollinaris alicuius seu ut græce dicitur

Apollinarij fuerunt hi libri, quod tamen illi so-
mniaut, qui ut semper aliquid noui proferant,
omnia uetera obfuscare desyderant. Vixerūt
enim ex Apollinaribus seu Apollinariis quidā
Gratiano regnante, alij & ii quidem uetustissi-
mi M. Antonino & L. Vero imperatoribus.
Quare non potuit ullus Apollinaris tunc asti-
tisse uel S. Mariæ uel Apostolis. Aut esto illis
data facultas ut aliquid proferant ullius docto-
ris alieni scriptum, quod Dionysiaci styli redo-
leat simile, quis (rogo) tantam in sacris scriben-
di maiestatem adeptus optaret potius authori
alteri opera sua inscribere cum mendacio, q̄ cū
ueridicentia ostendere se ipsum tot & tam bo-
norum fructuum arborem fruticari. Absit tan-
ta leuitas a nostrę fidei confessoribus. Quapro-
pter nemo sibi uerecundiæ duxerit Historiæ
quę de illo sancto Dionysio hucusq; longa per-
secula in ecclesia Græcorum sic legitur.

Ὁ ὕψος πλούτου καὶ δόξης καὶ βουέσει καὶ σοφίᾳ τῶν πάν-
των ἑσπεύοντων, τῶν ἐν ἑσθ' ἀρεῖᾳ πάσης βασιλευσάντων εἰς ἡν,
καὶ ἀγγελοειδῆς ἑσθ' παύλο καὶ βαπτιστῆς, χειροτονῆται
ἐπίσκοπος. Ἰὰ ἀπόρρητα μυθεῖς ἑσθ' ἰσοφύτου ἰσοφύτου
ἑσθ' συγγράμματα καταλειπῶς παιδαγύματα καὶ ὑψη-
λότατα. Et infra. Μετὰ ταῦτα καταλαβὼν ἰὰ ἐσπεύοντων
μέρη ἑσθ' βασιλέως Δομετιανοῦ καὶ παλαιὰ δαύματα
ἐπιληξάμενος ἐν πᾶσι τῇ πόλει, τὴν κεφαλὴν ἀπο-
τέμνεται. καὶ ταύτην ἰδίᾳ χροσὶν ἑσθ' ἐξάμενος, μέγισ-

ὁ μιλίων ἐβάρσε. Id est. Iste diuitiis & honore prudentia & sapientia omnibus excellentior vnus consulum in Areopago erat, & persuasus à Paulo ac baptisatus, ordinatur episcopus, ar- cana institutus à sapiente Hierotheo, & scripta relinquens oïno admiranda & altissima. Post ea sortitus occidentales partes sub regno Do- mitiani, & multa miracula ostendens. In Parisia ciuitate capite truncat, quod propriis manibus tollens propè duo miliaria profectus est. Acce- dit ad hæc philosophissimus Cardinalis Bessa- rion, uir græce atq; latine quondam doctissi- mus, in libro secundo contra Calumniatorem Platonis, ubi sic ait. Vir sanctissimus Dionysius Areopagita primus & summus christiane theo- logiæ autor fuit, neminemq; ante se habuit di- uinarum rerum scriptorem, præter apostolum Paulum, & Hierotheum Athenarum pontifi- cem, quibus ipse p̄ceptoribus usus est. Scripsit & de eo Dionysius Archæus Corinthiorum episcopus, & Polycarpus in epistola ad Athe- nienses. Et Petrus Romanæ ecclesiæ diaconus, qui eius libros affirmavit cōtineri in bibliothe- ca sacra urbis Romæ. Sed quid egemus testi- bus? Sit pro teste uetustas. Hæc Laurētio Val- lensi, & illis sua ætate, ut ipse ait, quibusdā eru-

ditissimis græcis, ad annotationes in Acta apo- stolorum suas à nobis responsa sint.

A D Q V A E S T I O N E M IX.

DIXIT Reuchlin. Multa se differuisse de cælis in arte sua Cabalistica. Multa etiam antiquiorum dicta restare. Qua in causa cōtra uersi sunt inter se philosophi & theologi. Scotus & sequaces in libro Sententiarum secundo po- nunt decem cælos præter Empyreū, Octo stel- liferos ut septem planetarum & firmamentum stellarum fixarum. Deinde primū mobile qd mouetur unico motu, & decimum qd mouet̄ duobus motibus. Ultimo recēsetur cælum Em- pyreum, quod cum angelis, ut dicit Strabus, fu- it creatum, & est immobile. Ex aduerso Theo- logi multa disputant post Damascenum de ra- ptu Pauli in tertium cælum. Nam ibi cælum quidam intelligūt spiritualiter, ut Augustinus. Alii tertium ordinem angelorum, ut Dionysius. Alii cognitionem diuinitatis uocant hoc nomi- ne. Alii cælum Empyreū, ut Lyranus. Aliquā- do item cælum capitur proprie, aliquando im- proprie, ut tertio Metaphysicæ libro. Sed hæc ad Scholares diatribas.

L

A D Q V A E S T I
O N E M X.

DIXIT Reuchlin. Sanctus iste pontifex notat insipientes hæreticos, qui sua ætate fuerunt. Ex quibus post mortem suam, lex Mahometh & Turcarum pullulauit quam dicunt Alkoran; in quo inter plus mille aperta & manifesta mendacia, etiam hoc continetur, quod in Azoara decima septima legitur, q̄ angeli se patri uestro Adæ protoplasmati humiliarent iniunxi, præceptoq̄ meo cuncti, Beelzebub excepto, paruerunt. Deo quidem quærēti qua de causa minime parere, inquit, q̄a ego factus sum ex igne, illi de terræ limo plasmato. præualeo, inquit deus, hinc igitur ut minim⁹ efficiaris descende. Et infra Et de te tuisq̄ sequacibus gehennam prorsus implebo. Hæc sunt uerba legis Sacracenorum. Similiter idem *τὸν λόγον* in multis locis iterat, ut Azoara uigesima quarta, & uigesima sexta, & uigesima septima, & uigesima nona, & in aliis. Hoc autem falsum esse declarat hic sanctus Athanasius, quia propter superbiam cecidit diabolus, anteq̄ homo fieret, qui homini fuit occasio ruine. De quo Augustinus libro nono de trinitate capite decimo quinto ubi sic ait. Malæ uolūtatis initium quid potuit esse nisi

superbia. Quod ita iuniores explanant; quoniã peccatum suum inchoauit in amore inordinato sui ipsius per præsumptionem quæ est spiritus superbiæ. Et consummatum fuit in ambitione, & confirmatum in inuidia dei. Ideo Lucæ decimo. Videbam Satan, dicit glossa, qui singulariter elatus erat.

A D Q V A E S T I
O N E M XI.

DIXIT Reuchlin. Imitantur hunc docti & sancti Theologi ut Bonauentura in libro Sententiarum secundo distinctione uigesima tertia dicens. Ideo deus permittit hominem tentari, ut fortiter & uiriliter agens, maiorem inde gloriam consequatur. Scriptum est enim, Beat⁹ uir qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam uitæ. Iacobi primo, & infra. Omne gaudium existimate fratres; si in uarias tentationes incideritis. Dicit namq̄ Apostolus prima Corinthiorum decimo capite. Fidelis deus qui non patietur uos tentari supra id quod potestis, sed faciet etiam in tentatione prouentum, ut possitis sustinere. Exempla sunt in Iob & Tobia.

AD QVAESTI
ONEM XII.

DIXIT Reuchlin. Hęc quæstionem post Athanasium mouet etiam Gregorius in libro secundo Moralium capite tertio, & ei respondet capite septimo. Quomodo autem diaboli assistant deo etiam cum sanctis angelis, legatur Nicolaus de Lyra super Iob capite primo. Nam largissimo intellectu assistere Deo putantur etiam dæmones. In cælo tamen non astitit tunc Satan unde deiectus est. Sed in terra, quod plane indicat scriptura. Dixit enim dominus ad Satan. Unde uenis? qui respondens ait. De spaciando in terra, & de præambulando in ea. Sic enim legitur hebraice, quod intelligi uult Rabi Moyse ægyptius in libro Perplexorum tertio capite uigesimo secundo his uerbis:

**בלומר שוטו והתהלכו לא
היה רק בארץ** Id est quasi diceret,

Cōuersatio eius & deambulatio eius non erat nisi in terra. Qz autem inquit deum esse diabo- lo collocutū, mediante angelo fortassis est, sicut deus per angelos superiores loquitur inferioribus. De quo theologiæ doctores penes Magistrū secundi distinctione nona. Et hoc appellatur à

Rabi M. Maimoni uox creata. Sic enim ait in lib. primo Perplexorum cap. sexagesimo quinto.

**כל אמירה ודבור שבאה
מיוחסת לשם הם משני ה
העניינים האחרונים כל
שהם אם כגון על הרצון
והחפץ או כגון על העניין
המובן מאת השם והוא א
אחר אם גורע בקול ונברא
או גורע בררר מררבי ה**

Id est. Omnis sermo & loquela quæ uenit attribuenda deo sunt de significatis posterioribus scilicet q̄ sunt siue relata ad uolūtatem & placitum, seu relata ad negocium institutum à deo. Et est idem, siue sciatur per uocem creatam, seu sciatur per modum de uis prophetiæ. Haud absimiliter sanctus Augustinus libro decimo sexto de ciuitate dei ca. sexto. Aut enim (inquit) ueritas incommutabilis per se ipsam ineffabiliter loquitur, rationalis creaturæ mentibus, aut per mutabilem creaturam, & reliqua.

AD QVAESTI
ONEM XIII.

DIXIT Reuchlin. Accipitur iste locus iux-
ta consuetum ubique, deo permittente, de quo
uideatur Gregorius secundo libro Moralium
capite nono. Saepe autem innocentes pueri a
daemone correpti leguntur interiisse. quod in-
telligitur ideo fieri, deo permittente, ut manife-
ste nos etate prouecta homines cogitemus hu-
ius mundi miseriam, teste Augustino. Sed non
facile, non crebro, non modo consueto. Nam
usu & frequentatione hoc regulare est quod
S. Athana. hic docuit. Et Hermes Trismegistus
δύσπερξ ἢ ἀνδρα οὐτε δάμων κακός οὐτε ἐμψυχόν κρείττον
Id est. Religiosum enim uirum, inquit, nec dae-
mon malus nec fatum tenet. Huic assentit Ori-
genes contra Celsum libro sexto & septimo.
Quod satis inotescit per Iob qui fuit homo sim-
plex, rectus & timens deum. At uero tametsi de-
us in eum potestatem diabolo tradidisset, & in
uniuersa quae habebat, tamen expressis uerbis
significabatur, quod nullam habiturus esset poter-
statem super uitam ipsius. Dixit igitur Deus. Ve-
runtamen animam illius serua, quod explanat.

Rabi Moyses Maimoni sic:

בלומר
שלא נתן לו רשות עליה:
i. quasi diceret, quod non dederit ei facultatem super eam

A D Q V A E S T I O N E M XIII.

DIXIT Reuchlin. Hic sanctus recitat ex-
orcistarum dicta de fugandis Daemoniis.
Et fortasse illis hoc contigit ex causa occulta &
opere operante. Non potest autem in uniuersum
absoluto sermone responderi per quae uer-
ba diabolus magis fugiat. Scribit enim sanctus
martyr Cyprianus in libro Quae idola dii non sint.
Quae daemones adiurati per Deum uerum, no-
bis statim cedunt & fatentur, & de obsessis cor-
poribus exire coguntur. Videas, inquit, illos no-
stra uoce & oratione occulte flagellis cedi, igne
torqueri, incremento poenae propagantis exte-
di, eiulare, gemere, deprecari. Et uel exiliunt sta-
tim, uel euanescent gradatim, pro ut fides pati-
entis adiuuat, aut gratia curantis aspirat. Eodem
modo idem ad Demetrianum. Ecce quantum fa-
cit et fides patientis, & gratia curantis. Credimus
autem ei qui dixit, In nomine meo daemonia
eiicient: Quod explanat ille clarissimus Ori-
genes in libro primo contra Celsum, cum ait.
Nominis Iesu nuncupationem spectatum per-
saepe est, cum ex hominum animis tum e corpo-
ribus innumeros demones eiecisse: & in iis uim
maximam exercuisse a quibus daemones fuissent.

sent excussi. Aliqua de hoc reperiuntur in libris nostris de Verbo Mirifico, & de arte Cabalifica.

AD QVAESTIO NEM XV.

DIXIT Reuchlin. Sanctum Athanasium hac in causa foeliciter imitati sunt iuniores Theologi. Nam illud idem notat Gerson in tractatu de Exercitiis secretis deuotorum, ubi ait: Quando cogitatio huiusmodi turpis & horreda occurrerit, non propterea terreatur nimium nec tristetur persona deuota, neque credat se propter talem a deo derelictum, quantumcumque uideantur blasphemiae esse contra Dei uel alicuius sancti honorem, aut contra fidem. Sed maiorem fiduciam inde accipiat, quod ipse ad deum pertineat dicendo corde aut ore Domine deus meus &c. Et adducit hoc Athanasii remedium, quod quidam pater antiquus docuit Iuuenem multis annis turpi cogitatione uexatum ut diceret Tibi & super te inimice nequam sit haec tua blasphemia, ego nihil in ea habere uolo, sed dominum deum meum ego adoro & ueneror; in ipsumque credo. Haec ille. Nam ut Damascenus inquit in libro secundo capite quarto. Diabolus

non potest. Legite ad hoc notatu dignas Bona uenturae duas regulas, quas tradit in secundo Sententiarum distinctione octaua.

AD QVAESTIO NEM XVI.

DIXIT Reuchlin. In hoc sermone Athanasii de Animae humanae ortu, cum sit paradoxus, non est in fiendo hinc inde omnimoda similitudo. Clarius autem id quod nos sequitur Augustinus explicat in libro de ecclesiasticis dogmatibus capite tredecimo, & decimo septimo. Dicimus enim, inquit, corpus coniugii copula seminari, creationem uero animae solum creatorem nosse, quia corpore perfecte organizato, deus animam creat & infundit.

AD QVAESTIO NEM XVII.

DIXIT Reuchlin. In omni aetate & in omni natione, illorum est explosa sententia qui dixerunt animam humanam cum corpore mori. Quod crediderunt quidam etiam literatissimi uiri, ut Zadokaei apud Hebraeos, & Epicurei apud Graecos. Et ipse Plynius apud Latinos, suique coplices & sodales, ait enim in libro

Naturalis historiae septimo, capite quinquage-
simo quinto, inter cætera de immortalitate di-
sputans. Puerilium ista deliramentorum, aui-
dæq; nunquam desinere mortalitatis, commen-
ta sunt, & reliqua. Et Epicurus in libro cui titu-
lus est *μεγάλη ἐπιθυμία* scribit, ὡς οἱ λέγουσιν ἀσώ-
ματων εἶναι τὴν ψυχὴν ματαυίζουσαν Id est. q̄ qui di-
cunt incorpoream esse animam, insaniunt. Sed
hi omnes habiti sunt perfidi hæretici. Sic Rabi
Iuda Leuita i libro Alcozer, tractatu tertio de
his scribit **צרוק וביתוס שחיו**

שורש למינים ובחם זקראים

זצרוקים וחביתוסים Id est.

Zadock & Bethus qui fuerunt radix heretico-
rum, & per hos nominati sunt Zadokæi & Be-
thusæi heretici. Nos autem certius philosopha-
mur diuina reuelatione illuminati, Matthæi ui-
gesimo secundo, & decimo, & Lucæ duodeci-
mo, & decimo septimo, & de patrum ac aposto-
lorum symbolo. Et Psalmo trigesimo tertio. Iu-
sti autem in perpetuum uiuunt. Et Ecclesiastes
ait capite duodecimo. Ibit homo in domum æ-
thernitatis suæ, & sic de innumerabilibus scri-
pturis aliis.

AD QVAESTIO NEM XXVIII.

DIXIT Reuchlin. Hic sermo de reclusa
ceu quatuor parietibus anima parabolicus
est. Solebant enim prisca de rebus inuisibilibus
ænigmatische loqui, quapropter aiebant corpus
animæ uinculum esse, & uiuētis hominis *δέμας*
quali *δέμνιον δεσμός* id est uincti cubile Et mor-
tui *σάμα* quali *σῆμα* id est monumentum siue se-
pulchrum appellabant. Huius moris loquendi
Homerus primus autor fuit, qui animam etiam
auolasse dixit è corpore. De quo uide Plutar-
chum in uita Homeri.

AD QVAESTIO NEM XIX.

DIXIT Reuchlin. Ex Paganis & Idolola-
tris quidam putauerunt animam humanā
post mortem cessare, ut supra commemorati
Hebræorum Zadokæi, & Græcorum Epicu-
rei. Alii crediderūt eam post mortem esse per-
mansuram. Et ex horum numero partim dixe-
runt hominis animam post mortem ad inferos
descendere, id est in locum tenebrarum, quem
αἴανη hoc est sine uisu appellant, ubi nihil cernit

neq̄ cognoscitur. Ita Homerus de generosis bellatoribus in pugna Troianorum mortuis, ait Iliados septimo. πολλοὶ δὲ τεθνεῶσι καρκηκομόωντες ἄχαιοι. Et sequitur Ἰουλιανὸς δὲ δῖλος δεκατῆλλον. Id est. Multi enim mortui sunt comati achiui, Animæ autem ad infernum descenderunt. At non esse eo in loco inferorum has pœnas tales ac tantas crediderunt, de quibus tam poetæ ueteres q̄ noui Theologi mētionem faciunt. Sed fingi solum ad hominum utilitatem, ut metu p̄culi abstineant à uitiis, uirtutiq̄ incumbant, ut scribit Timæus Locrus in libro de Anima mūdi & natura. Cæteri autem asseruerunt animā humanam post interitum, mox ad cælos ascendere, idq̄ à diuinis se oraculis edoctos esse aiebant. Quærenti enim quondā de animæ humanæ statu post mortem, Apollo sic respondit.

*Χυχὴ μέγιστε μὲν οὐ δεσμῶς πρὸς σῶμα κρατεῖται
 φθαρτὸν, ἐοῦσ' ἀπαθῆσ', ταῖς δὲ λ' ἀλμυλῶν εἰκί.
 ἰνίκα δ' αὐτῆ, λύσιν βροτέην μετὰ σῶμα μαρνανθέρ
 ὠκίστην εἴρητ' ἐς αἰθέρα πᾶσι φαρῆται
 αἰὲν ἀγέρας ὄρε. μέγιστε δὲσ' πάμπαν ἀτερῆς
 τούτῳ δὲ πρωτόγονος θεῖα δνέταξε προνοία.* Id est
 Anima quidē usq̄ quo uinculis ad corp⁹ tenet̄ corruptibile, exñs ipassibil̄, ei⁹dē dolorib⁹ cedit
 Qñ aut̄ solutionē humanā post corp⁹ abefactū velocissimā inuenit̄, ad æthera omnis fertur.

Sp̄ ifenescibilis existēs, manet aut̄ oīno idomita
 Hoc aut̄ primiparēs diuina ordiauit, puidētia.
 In ultimis uero temporibus aduenit euangelicæ maiestatis splendor, præsentem nobis adnunciāns uerum Messiam IES VM Christum, qui omnem illuminat hominē uenientem in hunc mundum, ille nobis ostendit irrefragabilem hac in re ueritatem. Parabolice per mendicum & diuitem, indicans iusti & peccatoris è uita discessum, cum ait. Factū est ut moreretur mendicus, & portaretur ab angelis in sinum Abrahamæ. Mortuus est autem & diues, & sepultus est in inferno. Lucæ decimo sexto. Quid autem sit sinus Abrahamæ declarauit, q̄ sit regnum dei. Lucæ tredécimo. cum Videritis Abrahamā & Ishac & Iacob & omnes prophetas in regno dei. Et hoc est regnum cælorum. Matthæi octauo. Dico autem uobis, q̄ multi ab oriente & occidente uenient, & recumbent cum Abraham & Ishac & Iacob in regno cælorum. Palam etiam & clare loquitur Christus Iohannis decimo cum ait. Oues meæ uocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequunt̄ me, et ego uitam æthernam do eis. Et eiusdem tertio Qui autem nō credit iam iudicatus est, quia nō credit in nomen unigeniti filii dei. Hæc est igit̄

nunc fides catholica, ut qui bona egerint in uitam ituri sint æthernam, qui uero mala in ignē æthernum. Hanc gentiliū sapientes crediderunt, Socrates nancq̄ ita censebat & locutus est duas esse uias, duplicesq̄ cursus animorū è corpore excedentiū. Nā q̄ se humanis uitiis contaminaſſent, & se totos libidinibus dedidiſſent, quibus cęcati uelut domesticis uitiis atq̄ flagitiis se inq̄naſſent, uel in R. P. uiolanda fraudes inexpliabilis concepiſſent, iis deuiū quoddam iter eſſe ſecluſum à concilio deorum. Qui autem ſe integros caſtoſq̄ ſeruauiffent, quibusq̄ fuiſſet minima cum corporibus contagio, ſeſe q̄ ab his ſemper ſeuocauiffent, eſſentq̄ in corporibus humanis uitā imitati deorum, his ad illos à quibus eſſent profecti reditum facilem patere. Verba ſunt M. T. Ciceronis in libro Quæſtionum Tuſculanarum primo. Et Virg. vi. æneid. Hic locus eſt partes ubi ſe uia findit in ambas Hac iter Elyſium nobis. at læua malorum Exercet poenas, & ad impia Tartara mittit. Cato itaq̄ apud Ciceronem de Senectute ait. Q̄ ſi in hoc erro, q̄ animas hominum immortales eſſe credam, libenter erro, nec mihi hunc errorem quo delector dū uiuo extorqueri uolo. Hæc ille. Sic Ethnici & Idololatræ ſapientiffi

ſimi crediderunt. Sed & haud ſecus & Saraceni & Arabes. Legitur enim in lege Thurcarū Azoara ſecunda. Omnis peccator culpæ culpas accumulans, igne perenniter comburetur, uelut omnis Deum timens, bonorum profector operum paradifi gaudiis ætherni fruetur. Hæc Mahometh. Conſimiliter Iudæi aſſerunt poſt mortem retribui præmium uirtuti, Ganeden, & poenam uitiis Gehenam. De quo grauius & doctè ſcripſit Rabi Joſeph Salemitanus in Horto nucis, & eiufdem libri titulo

מדרש גיהנום

AD QVAESTIONEM XX.

DIXIT Reuchlin. Recte nobis tradiderūt celeberrimi in Theologia doctores noſtri humanarum animarum tres eſſe ſtatus. Prim⁹ eſt in corpore corruptibili. Secundus in requie Tertius in beatitudine conſummata. Quod & Iudæi fatentur, dicunt enim, uiri boni animam intellectiuam ſuas uires intendere in amorem Dei, uſque dum appropinquauerit morti.

וישאר השכל החונא אחר
בו לבצת על עיני אחר כי

כבר הוסיף המונע אשר היה
 מבריל ביעו ובין מושכלו
 ויעמוד בהנאה הגדולה
 ההיא אשר אינה ממין ה
 הנאה הגוה. Id est. Et tunc remane-
 bit intellectus ille postea in æthernū apud ens
 vnum, eo q̄ iam ablatum est impedimentum
 quod fuit interstitium inter ipsum & inter intel-
 ligibile suum, & perstabit in delectatione mag-
 na, ea quæ non est de genere delectationis cor-
 poralis, ut scribit Rabi Moyse Maimoni capi-
 te quinquagesimo quinto libri tertii Perplexo-
 rum. Igitur cōfessi iam sunt Iudæi duos illos sta-
 tus. Primum in corpore, ubi animus exercitat̄
 in contemplatione summarum et diuinarum re-
 rum. Secundum in requie, ubi intellectus fatia-
 tur in suo intelligibili cum suo particulari gau-
 dio & fruitione separata. Tertius status ab illis
 q̄ creditur, cū dicant ita וכו' בפשות
 החשובים הם לפי רעתנו
 ובראים לא יעדרו כלל ש
 שגופותיהם גם כן יהיו מ

מעונגים תמיד לצד צדדים

Id est. Et sic animæ reputatorum a honorabili-
 lium, eę secundum nostram opinionem creatę,
 non priuabuntur omnino, quorum corpora et-
 iam erunt delectantia p̄petuo in secula secu-
 lorum. Hæc ita scribuntur capite uigesimo se-
 ptimo libri secundi Perplexorū. Ecce beatitudi-
 nem animarū unione corporis ultimo consum-
 matam, de qua noster Athanasius hic loquitur.
 Et ita etiam intelligitur de malorum poena, scili-
 cet tam particulari q̄ communi. Ad quod con-
 ducit id de quo sanctus Dionysius Areopagi-
 ta mentionem fecit in libro de Ecclesiastica hie-
 rarchia capite septimo, in Theoria, ubi ait sic.
 Εἰ ἂν ἐν ψυχῇ ἢ σώματι τὴν θεοῦ ἀλλήλων ὁ κοιμημένος
 ἐβίω, τίμιον ἔσται μετὰ τῆς δόξης ψυχῆς καὶ τῆς ἀναστροφῆς
 αὐτῆς σώμα κατὰ τὸ ἴδιον ἰσχυρῶς. ἐνθεν ἡ θεία δι-
 καιοσύνη μετὰ τῆς σφετέρης σωμῆτος αὐτῆς δωρεῆται τὰς
 ἀμοιβὰς ἀξίως ὡς ὁμοπρεπῶς καὶ συμμετόχῳ τῆς
 δόξης ἢ ἐν ἑνωσίᾳ ζωῆς. Id est. Si enim in anima
 & corpore diuinam uirtutem obdormiens ui-
 xerit, honorabile erit cū sancta anima, etiam q̄d
 collaborauerat ei corpus per sacros sudores.
 Hinc diuina iusticia, cum suo corpore illi largit̄
 mutuas retributionis sortes, ut coambuloni seu
 comiti atq; comparticipi sanctæ aut contrariæ

uitæ. Hęc Dionysius ille philosophus & Areo-
pagita id est Iurisconsultus. Igitur animæ iusto-
rum exiunt, quanquam sint beatæ ante diem iu-
dicii, eo quod uideant essentiam diuinam, tamen
non carent omni desiderio habendi maiorem
lætitiã, & quidem consummatam, quam reci-
piant post iudicium. Et hæc uidetur Athanasii
nostri fuisse sententia.

A D Q V A E S T I O
N E M XXI.

DIXIT Reuchlin. Cum sancto Athanasio
senferunt antiqui uere Theologi, ut Chry-
sostomus & similes, quod præfens sermo de diuine
ac Lazaro similitudinarie dictus sit in parabo-
la. Iuniores tamen quamplurimi contentiosæ
Theologiæ professores, rem esse gestam syllo-
gissant. De uisione autem id quod profert hic
Sæctus intelligendum est, quoniam existentes
in gehenam, nõ possunt uidere iustos in regno
uisione sensitua aut cognitione intellectuali in-
tuitua naturali. Aliter autem de abstractiua, &
que fit per reuelationem aut manifestationem.
Cuius doctrinæ gustum, sensisse uidetur quon-
dam Homerus ille cæcus omnia uidens, qui de
cognitione sensitua & naturali undecimo libro

Odyssææ sic dicit. ἀλλ' αὐτῆ· δίκη ἐστὶ βροτῶν ὅτι
κεν τελευτῶσιν. οὐ γὰρ ἐπὶ σάρκα·ς τε καὶ ὀστέα ἴνες ἔχουσιν
Id est. Sed hoc ius est mortalium quando mo-
riuntur. Non enim amplius carnē & ossa ner-
ui habent. Apparuit autem Vlyssi eodem in li-
bro matris suę defunctę aĩa prope altans, & eū
nec cognouit, nec allocuta est, quantisper ipse
euaginato gladio umbras à sacrificii sanguine
prohibuerat. Sed mox atque de illo sacrificio sua-
dente Tiresia mater libauerat, cognouit filium
& lachrymans allocuta est, quare sic ait
ἦ λυσε καὶ πῖεν αἷμα κελαινεφές· αὐτίκα δ' ἔγνω. Id est
Venit & bibit sanguinem nebulonigrum, sta-
timque cognouit. Hoc ille. Quo insinuatur, de-
functorum cognitio abstractiua ex concessio-
ne. Introducit præterea Homerus ibi Tiresie
uatis animam, que nondum libato sanguine ac
durante adhuc gladii euaginati prohibitione,
nihilominus tamen agnouit Vlyssē, & eum
allocutus est. Per quod nobis describitur cog-
nitio quæ fit per reuelationem aut manifestati-
onem, quæ uatibus solet diuinitus ostendi. Vn-
de Tiresias cognominatus erat μάτις ἀμύμων
id est uaticinator irreprehensibilis.

A D Q V A E S T I O
N E M XXII.

DIXIT Reuchlin. At nec hic apud nos se
se intuitiue cognouerunt, multominus ali
bi, cum ea scilicet conditione quæ est attinentia
uel familiaritas, quæ hic fuit in sensu cognita aut
opinata. Quæ autem sanctus Athanasius deum
asserit iustorum animabus cognitionem dono
dedisse, nos isto loquendi more utimur dicen
tes, quod ipsæ cognoscant in uerbo & in genere p
prio, Deo autore. Sic enim Beatus Gregorius
Quid non uident? qui uidentem omnia uidet.
Et hoc intelligitur de his quæ ad beatitudinem
suam requiruntur.

A D Q V A E S T I O
N E M XXIII. B T
XXIII.

DIXIT Reuchlin. Resurgemus quidem
pro sententia nostri Athanasii ad imaginem
similem Adæ imagini, non tamen sub omnimo
da similitudine, nec ita præcisa quantitate aut fi
gura. Sed unusquisque pro debita & conuenien
ti commensuratione, qua forte uel in iuuentute
ipse fuerat circiter annum tricesimum tertium,
aut futurus fuisset nisi ante obiisset, ut & credi
tur Adam fuisse quando iam creatus erat, uir iu
uenis ualidus, nec ultra nec infra iuuenilem for

mam, ut quis sit typus & forma futuri. Vide com
similem explanationem sancti Augustini in li
bro uigesimo secundo de ciuitate dei, capite de
cimo quinto. Quæ autem dicit non fore in resur
rectione discretionem superficialium hic delig
natarum, uult intelligi sic, non quod desinant illa cor
pora esse colorata, aut figurata, uel formata, cum
erunt composita & mista. Sed quod corpora bea
torum habebunt tantam claritatem, quæ ex do
tibus una quoque erit, per quam uideantur a deo
clara ut excedant omnem colorem & superficiali
uarietatem. Non tamen resoluentur nec euacu
abuntur colores aut formæ, atque cætera simul
cum corruptione, quantum in se ipsis, sed tan
tum quoad imperfectionem, ita sentire nobis
uisus est sanctus Athanasius.

A D Q V A E S T I O
N E M XXV.

DIXIT Reuchlin. Non permittent repro
bi passim atque libere considerare quæ uo
lunt, & multo minus post extremum iudicium,
propter acerbiteriam poenarum, tamen possent
forte alias abstractiue cognoscere illa quæ pri
us hic cognouerunt etiam per sensum. et de no
uo quoque aliquid incipere cognoscere per ma

nifestationem aliorum aut per reuelationem secundum Augustinum. Cum igitur respondet Sanctus ad quaestionem dicens. Nequaquam illud debet intelligi de lege comuni, & quo ad ea quae prius hic non nouerunt. Nam de aliis uide Augustinum in libro de agenda cura pro mortuis, cuius hac in re sententia est canonizata in Decretis xiii. q. ii. in Canone fatendum

AD QVAESTIO NEM XXVI.

DIXIT Reuchlin. Haec Athanasii doctrina sic intelligitur, quod uisiones in templis & monumentis animarum non semper sunt animae, sed aliquando angeli. Nam iuxta sancti Hieronymi contra Vigilantium opinionem, possunt animae beatorum cum uoluerint, deo permittente, tumultis suis esse praesentes, & sic etiam aliquando apparere, ex causis specialibus nobis ignotis. Sicut Moyses secundum Augustinum de limbo patrum iuit ad montem Thabor, & tandem rediit illuc perfecta transfiguratione. Quomodo autem & ad quid contingat, animas quandoque apparere, uideatur sanctus Thomas in prima parte summæ. Et quod angelus non possit esse simul & semel in pluribus locis. quod uerum est

uirtute propria, hoc enim solum deo convenit. Recte autem dicuntur intellectuales uirtutes deferre glorificationem dei quae in caelis fit quando in terram mittuntur, quia tunc deum non laudant in caelo. Dicit enim Damascenus libro secundo, quod angeli in terram missi iam non remanent in caelo, licet secundum Lyrannum semper deo inhaereant, per apertam uisionem, ut legitur Matthaei decimo octauo.

AD QVAESTIO NEM XXVII.

DIXIT Reuchlin. Quidam arbitrati sunt quod angeli & animae sint eiusdem naturae, ut recitat Thomas in prima parte summæ, quaestione quinquagesima, articulo quarto. Sed Augustino teste, Natura angelica excellit animam intellectiuam. Scribit enim in libro undecimo de ciuitate Dei, capite decimo quinto, quod angelica natura caetera omnia quae Deus condidit naturae dignitate praecellit. Legitur namque in euangelio Matthaei undecimo. Qui minor est in regno caelorum, maior est Iohanne Baptista, quo inter natos mulierum non surrexit maior.

AD QVAESTIO NEM XXVIII.

DIXIT Reuchlin. Sermones Iohannis & Apostoli huc citati, debēt accipi altero istorum modorum, uidelicet, q̄ Deum hic nemo uidet, regulariter, nec uidebit, lege comuni, aut mansiue ac permanenter, propter Paulum & Moysen, qui secundum Augustinum deum uiderunt raptim. Et probabiliter potest credi de beata Virgine, ut Gerson opinatur. Vel accipitur uidere, pro comprehendere proprie, uel uisione sensitua, uel uita animali. Sed q̄ deus prophetis apparuit figuratus, uide Augustinum in secundo de Trinitate. Et Magistrum in libro Sententiarum secundo, distinctione octaua, et beatum Thomam in prima parte summæ, questione lxxxix. Et quoniam hic gloriæ dei fit mētio, accipitur Gloria, pro eo quod repræsentat Deum, & est signum quoddam diuinæ præsentia, ut exponitur Exodi decimo sexto, & uicesimo quarto. Cæterū de beatissima uirgine Maria, quomodo uiderit angelum, uide beatū Thomam in tertia parte summæ; quæstione trigesima, articulo secundo, Vbi uult, q̄ ipsa uiderit eum uisione intellectuali per illuminationem, & etiam uisione corporali in specie assumpta. Non autem uiderit substantiā angeli intuitiue, Hæc Thomas. At si uidit Deum intuitiue, ut

Gerson opinatur, potuit sic etiam angelum uidere, quod ille Magnus in Theologia doctor Iohannes Chrysostomus in panegyrico de Angelis primo, affirmat his uerbis. *μόνη γὰρ ἡ ἀγία θεοτόκος φύσις ἀγγελικὴν ὡς ἔστι καὶ ὡς ἴσθαι ἴδεναι ἰδέσθαι δὲ δύνηται* Id est. Sola enim sancta dei Genitrix naturam angelicā ut est & ut fuit uidere poterat. Et paulo inferius sic ait, *ὡς ἰδῆται ὁ ἄλλοι οὐκ ἔδειξαν φύσις* Id est, tanquam uidens quod alia non percepit natura. Hæc ille, per quod affirmat Athanasii nostri sententiam.

A D Q V A E S T I O N E M XXIX.

DIXIT Reuchlin. Iam uolui hoc uocabulum *ζωον* & scribere per accentum acutum in ultima, & transferre uiuum seu uiuens. Cui se opponebat eximius in Theologia preceptor & eruditor meus, uir egregius, Sacrarum literarum & Iuris Doctor IACOBVS Lempus, Generalis studii Tubingensis Gymnasiarcha, & Cathedræ Magistratum gerens, à quo mihi Theologicarum cognitionum maior pars contigit. Is sanè arguebat hanc animæ diffinitionē non fore stabilem & solidam, si dicerem cum Athanasio *ἄγγελος ἔστι, ζῶν. λογικόν. ὑμνολογικόν.*

ἀδελφῶν Vertendo ἡδὲ uitiū. Sic enim conueniret, inquit, animæ rationali, quæ certe & uiuunt & cæteras differentias completitur. Idcirco nemem & sententiam Athanasii alioqui peruerterem, resolui uiuens, in suppositum uiuum, per quod uolo intelligi personam uel aliquid subsistens suppositaliter. De hoc uideatur Magister in libro secundo, distinctione tertia. Solet autem ab aliis scribi ἡδὲ penultima circumflexa, ut significet animal, quasi angelus sit animal, quomodo aliqui diffiniunt Deum animal sempiternum optimum, libro undecimo Metaphysicæ Aristotelis, quibus nondum uolo esse assensus.

A D Q V A E S T I O
N E M . XXXI .

DIXIT Reuchlin: Scrutare scripturas, & omnia reperies Athanasio consentanea. Nam de hymno & laude scribit Psal. ceterlimo secundo, & Isaia sexto, & Apocalypseo quarto, & in Decretis de consecratione distinctione prima in Canone Hi duo. Et Magister in secundo Sententiarum, distinctione prima, ubi quaerit, ad quid sit rationalis creatura creata. De oratione, doctores post Magistrum in quarto, & Nicolaus de Lyra sup Job capite tricesimo tertio,

ibi. Si fuerit pro eo angelus loquens. De Militia caelesti Lucae secundo. De ordine doctrinali, Danielis decimo in fine cap. iuncto sequenti. De ordine tutelari Danielis decimo, & Tobiae duodecimo. De ordine procuratorio Ecclesiastici decimo sexto circa finem, & ibi Lyranus. De ordine Ministeriali sanctus Paulus ad Hebraeos primo. Nonne omnes sunt administratores spiritus, missi propter eos qui hereditatem capiunt salutis. De ordine auxiliari Isaia tricesimo septimo circa finem. De ordine animarum receptiuo. Lucae decimo sexto. De ordine in aliis assistentium, Zachariae quarto. De cæteris uide sanctum Dionysium in Caelesti hierarchia, & Bonauenturam in secundo Sententiarum distinctione undecima, & sanctum Augustinum in sermone ad Heremitas. Unde orat ecclesia, Deus qui miro ordine angelorum ministeria, hominumque dispensas, & reliqua.

A D Q V A E S T I O
N E M . XXXII .

DIXIT Reuchlin. Cõstat nobis fidelibus quod anime beatæ memores sint nostri, etiam orantes, & pro salute nostra curam habentes, & oppositum eius est error. De quo sanctus Hieronimus

ronymus contra Vigilantium, & ita habet usus ecclesie, q̄ oramus sanctos ut Deum orent pro nobis. Animi uero damnatorum quamuis per se circa nihil aliud uersari possunt, quod eis ali- quantulum p̄enam remoretur aut leuet, tamē memores eorum esse possunt quæ hic nouerunt, si eis à Deo permittatur, dummodo id sit in augmentum p̄cæ, & habere possunt curā de statu suorum, etiam quæ ignorant. Sed illa cura non tendit ad bonum uiuentium, nec ex amore bono progreditur. & ita curauit diues sepultus in inferno, secundum eos qui dicunt rem fuisse gestam, ita Gregorius, Augustinus, Thomas, & cæteri concordēs.

A D Q V A E S T I O N E M XXXIII.

DIXIT Reuchlin. Quibusdam philosophiæ imperitis facta est hæc quæstio, qui Athanasii ætate uixerūt, putantes animam exu- tam realiter sentire, uidere, audire, & cætera. Sicut tempore Aristotelis fuerunt qui dicerēt animam secūdam se ipsam tristari, gaudere, mi- sereri, addiscere, amare, odisse, confidere, time- re, sperare, irasci & sentire. Quibus idem respō- dit in primo libro de Anima, q̄ dicere animam

irasci, erit simile ac si diceretur anima texere uel ædificare. Et ideo rectius atq̄ melius sit non di- cere animā ipsam misereri addiscere aut ratio- cinari, sed potius ita dicere, ipsum hominē hæc facere per animam. Vbi operationes illas ostē- dit fieri uel ab anima uel ad animam non aliter nisi secundum q̄ coniungitur corpori organi- zato, quod cum corrumpitur, cessabit illa ope- ratio, quæ oritur à uirtute comunicante corpo- ri, uel quæ ab organo corporeo dependet. qua- re concludit, q̄ eo corrupto, neq̄ reminiscitur neq̄ amat anima, non enim illius erat hoc, sed comunis. Hæc sunt Aristotelis uerba. Sed Ma- hometistæ sapientes ita sentiunt, q̄ operatiōes animæ coniuncto corpori comunes, imprimūt in eam pro maiore uel minore intensiōe uel re- missione usus & exercitii characterem qui de- pingitur in eam, quo fortiter impresso utitur anima exuta ad consimiles operationes quæ in uita non sunt deletæ. Et ita secundum Arabes & Mahometistas, corrupto corpore uel orga- no seu instrumento corporeo non cessabit ope- ratio, sed remanebunt concupiscentiæ & affe- ctiōes priores, & cōsimiles dispositiōes. Quod ostendit Algazel in libro de scientia diuina, tra- ctatu tertio & quinto. Ad quod alludit doctif

simus poetarum Virgilius in vi. libro æneidos
tum de animabus exutis ita scribit. Quæ gratia
curruum armorumq; fuit uiuis. quæ cura nitē
tes pascere equos, eadem sequitur tellure repo
stos. Illis ergo qui putauerunt animā post mor
tem hominis, sensitivè operari aliqua opera.
Respondit S. Athanasius q; hoc modo nō ope
rantur neq; bonum neq; malum, hoc est neq;
meritorium neq; demeritorium, seu magis lati
ne commeritorium, aut q; ea operatio depen
deat ab aliquo corporeo. Verum autem est q;
animæ beatorum post mortem illuminatę per
angelos uident Deum, & eo sic fruuntur, &
pro nobis orant, quæ sunt operationes bonæ.
Sed animæ damnatorum nullum bonum meri
torium peragunt, nec malum demeritorium
per quod ulteriorem pœnam commereantur.

AD QVAESTIO
NEM XXXIII.

DIXIT Reuchlin. Hæc est materia capitu
li. cum Marthæ. in fine. extra. de celebra
tione missarum. ita q; opera nostra bona pro
animabus in purgatorio facta, sint mediocriter
bonis expiationes, & mediocriter malis propi
ciationes. Vide doctores scribētes super idem

capitulum, & Augustinum de cura pro mortu
is agenda.

AD QVAESTIO
NEM XXXV.

DIXIT Reuchlin. Q; beatus Thomas in
libro quatuor Euangelistarū recitet Chry
sostomum cōsimiliter loquentem, addatq; cau
sas alias. Si crebro resurgerent mortui contem
neretur, sin raro, paucis proficeret. Scimus
enim Lazarum domini potestate resuscitatum
à mortuis, & tamen Iudæi non crediderunt, sed
utrunq; occidere uoluerūt. Ioannis xi. Et multi
cum Christo resurrexerunt, & complures per
apostolos atq; alios sanctos resuscitati sunt. Sed
ob hoc neq; tunc Iudæi, neq; nunc mali Chri
stiani uitam suam emendarunt.

AD QVAESTIO
NEM XXXVI.

DIXIT Reuchlin. Vidimus q; se confor
met sanctus Athanasius euangelicę uerita
ti. Ait enim dominus noster IHESVS Chri
stus Lucæ xii. Q; si dixerit seruus ille in corde
suo, moram facit dominus meus uenire. Et. cœ
pit edere & bibere & inebriari, & reliqua.

A D Q V A E S T I O
N E M XXXVII.

DIXIT Reuchlin. Tres rationes ponit Iohannes Damascenus libro iiii. ca. v. Et quod Messias ille dominus noster nominatus est oriens. Zachariae iiii. Ecce enim ego adducam seruum meum orientem. Et eiusdem cap. vi. Haec ait dominus exercituum, dicens. Ecce uir oriens nomen eius.

A D Q V A E S T I O
N E M XXXVIII.

DIXIT Reuchlin, De hoc quoque loquitur Damascenus lib. iiii. Veritate apparente inutilis figura & umbra, quare superuacanea nunc circumcisio, & contraria sacro baptismati. Nam qui circumciditur obligatur totam legem obseruare. Dominus autem ut impleret legem circumcisus est, & omnem legem atque sabbatum seruauit, ut impleret & sisteret legem. Ex quo autem baptizatus est & spiritus sanctus hominibus in similitudine columbae apparuit, descendens super eum in Iordane, ex tunc spiritualis cultus & conuersatio & caelorum regnum predicata sunt. Haec ille. Impleuit autem Christus legem uete

rem, aliqua ad litteram obseruando, aliqua imperfecta tradita perficiendo, & demum aliqua adimpleuit scilicet loco figure figuratum ponendo

A D Q V A E S T I O
N E M XXXIX.

DIXIT Reuchlin. Videat Athanasius hic loqui de cruce & aliis ex alia materia factis quae sacrosanctum corpus Christi tetigerunt. Hodie enim laeuae & clauorum festum certis indulgentiis donatum in quibusdam ecclesiis celebratur. Et circa hoc latius scripsit, & admodum egregie Damascenus lib. iiii. ca. xii. Et Gerson post alios doctores eleganter de hoc scribit in parte tertia in tractatu super Magnificat, ubi inter cetera ait. Nolo putauerit aliquis lignum crucis pro ut lignum est adorandum. sicut nec est ens diuinum & summum quod sit fruendum, & quod sit super omnia diligendum. Sciunt haec fideles, sciunt philosophi omnes. Nihil habet diuinitatis, etiam in quo peccedit Dominus. Sed in cruce tanquam in signo suo sit fides nostra ad dominum nostrum IESUM Christum, deum uerum, qui salutem nostram operatus est in ea. Sic de imaginum ueneratione uetus habet doctorum determinatio. Et sic per figuram, signum accipit pro signato, ut nomen

P

pro notato, & imago pro imaginato. Dices forsitan, Asinus cui Christus infeditur cur non adoratur. Respondebo &c. & infra. Denique uitamus scandalum uel irrisionem infidelium aut simplicium, si coleret etiam asinus sicut crux colitur, non enim æque faciliter honorem referrent ad prototypum, id est ad signatum Christum, nec ad redemptionis nostræ mysterium, quemadmodum fit de cruce. Crux humilis mox ut in memoriam uenerit, animæ fidelis cogitatu uel sensu quod aliud significat, quæ dominum nostrum IESVM Christum, in quo est salus uita & resurrectio nostra, per quem saluati & liberati sumus. Hæc ille cum aliis multis. Cæterum in Decretis est ordinaria glossa canonis Crucis, de Consec. dist. iiii. quæ sic ait, Quæri potest quare festum Crucis celebremus in qua dominus fuit dehonestatus, & non festum asinæ in qua fuit honoratus. Dicimus quod laus exhibita domino in asina, fuit mundana de qua non est curandum, sed in cruce facta fuit nostra redemptio. Et hæc est Athanasii doctrina quod crucem non aliter nisi ut signum ueneramur. Et hoc uerum est, quia crux est signum dei uiui. Quod S. Hippolytus papa in commentariis super Apocalypsim cap. vii. notauit circa uerbum scripturæ ubi legitur Et uidi alterum angelum ascendentem ab ortu

solis habentem signum dei uiui. ἡ σφραγὶς τοῦ
 ζωοποιῦ σταυροῦ .i. Signi uiuificantis crucis.

AD QVAESTIONEM XL.

DIXIT Reuchlin, Primum hoc signum apud quemlibet quæ maxime ualet. Et est septimum fundamentum inter octo, quæ ponit Scotus in prologo primi, per quæ certitudo fidei nostræ persuadet. Legitur etiam Actuum v. Si ex hominibus est dissoluetur, sin autem ex deo, dissolui non potest. Assentitur S. Athanasio beatus Bernhardus in sermone ad fratres de monte cum sic ait. Licet magna miracula dominus gesserit in terris, hoc tamen super omnia emicuit & cetera illustrauit, quod in paucis simplicibus hominibus totum mundum sic subiugauit.

AD QVAESTIONEM VLTIMAM

DIXIT Reuchlin. Athanasius noster Christum sequutus est, qui ait Lucæ xi. Omne regnum in se diuisum desolabitur. Et qui non est mecum contra me est, & qui non colligit mecum, dispergit. Si autem Satanas in se ipsum diuisus est, quomodo stabit regnum eius. Igitur diabolus non aduersatur perfidis, sed orthodoxis. Gratia autem

deo, nam post varias impugnationes, uicit per
omnem orbē christianismi sancta fides, nō gla
dio sed uerbo, qđ maximū signum est certitudi
nis & mansurę diurnitatis. Nec usq; hodie fi
delium multitudo in tantū decreueret, ut ualde
multi putant, si spiritus sancti linguis ut coepit,
non aut martialibus lanceis res gererent. Pluri
mū nanq; ad cōciliandos hoīm animos cōmer
cium linguę facit. Idcirco existimauit Apосто
lus maiorē esse propheta eū qui loquitur linguis
& interpretat: ut ecclesia ædificationem accipiat.
Itaq; linguę, inquit, in signū sunt non fidelibus
sed infidelibus, ut Epistola prima ad Corint. ca.
xiiii. Ad summū, nemo erit qui euangelicā ueri
tatem oderit, si mysteria fidei à nobis recte ac p
linguarum pprietates cum humanissimis mo
ribus & fraterna mansuetudine fuerit edoctus.
Ad quod illud Odysseę xxiii. quadrabit.
*γνωσόμεθα ἀλλήλων καὶ λόγων, ὅτι ᾧ ἡμῖν
σημαθ' ἂν καὶ νοτὶ κεκρυμμένα ἴδμεθ' ἀπ' ἀλλήλων. i.*
Cognoscemus alterutrū & melius. Sūt. n. nobis
Signa q̄ iam & nos, occultata scimus. præ aliis.
Et sunt ea spiritus dei signa, scilicet genera ling
uarum & interpretatio sermonū, ut. idē ait Apo
stolus. Quare supra q̄ dici queat. utile fuerit in
publicis gymnasiis discere linguas, & interpretari

libros ac uolumina gentium & infidelium, non
supprimere, non cremare, non comburere, ut

THEOSOPHISTAE INCENDIARIJ

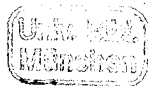
voluerunt. Quibus libris & linguis tandem in
stituti, modeste humaniter mansuete illos ad ue
ritatem Christianā persuasoriis uerbis allicere
possimus. Ideo notū uobis facio, inquit Aposto
lus, q; nemo in spiritu dei loquēs, dicit Anathe
ma Iesu. Et nunc maior pars hostiū nostrorum
laudant Christi euangeliū. Arabes. Mauri. Sa
raceni. Persę. Agareni. Thurcæ. Zabii. Pa
læstini. Syrii, & reliqui. Quibus Mahometica
lex credendi uiuendiq; formam p̄scripsit. Intro
ducunt em̄ deū ad illos loquentem in Alkoran
Azoara xii. sic. Christum Iesum Marię filium
(cui cōmisimus euangeliū qđ est lumen & con
firmatio testamenti & castigamen ac recta uia
timentibus deum) ad uestre legis cōplementū
misimus. Omnis igit euāgelii seruus ipsius p̄ce
pta iudicando sequat. Hęc Mahometh, & Tur
carum lex. Et in Azoara lxx. Oēs boni deo ser
uiant, ut Christus Ihesus Marię filius persuasit
interrogans uiros albis indutos uestibus (id est

Apostolos) quis mihi subueniet ex parte Dei me sequendo, responderunt illi. Nos. Quidam autem filiorum Israel crediderunt, quos ceteris incredulis inuentibus preferendo, longe super illos extulimus. Et in doctrina Mahometh quaerit. Quae foemina ex masculo tantum, & quis masculus ex foemina tantum. Respondit. Heua ex Ada solo, & Christus ex Maria uirgine. Ait, ita quidem refert ut uerum est. Haec de Saracenis. Possemus & Iudeis fide rectam persuadere, quos omne uenturi Messiae tempus fallit. Dixit igitur Rabi Mose

ha Darfan קודם שנולד מוליד ישראל בגלות האחרון בנולד הגואל

Id est. Antequam natus est redemit Israel in nouissimam seruitutem, natus est redemptor. Ergo ante Titii natiuitatem, qui Iudaeos in hanc ultimam reduxit captiuitatem, templumque atque urbem Hierosolymam solo aequauit, natus est Messias, redemptor noster, qui graece dicitur Christus, latine rex unctus in quo & per quem uitam aetherae habebimus. Amen.

F I N I S

Hagenoae, ex Officina Thomae Anshelmi Ba-
denfis. Anno Incarnationis M. D. XIX.
Mense Martio.

